

بررسی و تبیین عدالت و مبارزه با فساد در ناجا در بیانیه گام دوم انقلاب

فرهاد نظامی^۱، غلامرضا رضائیان^۲، محمد قصری^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۲۰

از صفحه ۳۹ تا ۷۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۶/۰۵

چکیده

رهبر معظم انقلاب (مدظله العالی) در بیانیه گام دوم در راستای عدالت و مبارزه با فساد، راهبردها و توصیه‌های لازم را ارائه نموده‌اند که به عنوان نقشه راهی می‌تواند ناجا را در رسیدن به اهداف خود رهنمون سازد. هدف این پژوهش، تبیین عدالت و مبارزه با فساد در ناجا بر اساس بیانیه گام دوم انقلاب است. مقاله از نظر هدف، توسعه‌ای و با روش کیفی انجام شده است. جامعه آماری پژوهش ۱۷۸ نفر از معاونان بازرسی کل ناجا، استادان و اعضای هیأت علمی دانشگاه علوم انتظامی و پژوهشگاه علوم انتظامی، پیشکسوتان و اعضای وابسته ناجا، معاونان و فرماندهان رده‌های مرتبط با موضوع عدالت و مبارزه با فساد از جمله "حفاظت اطلاعات، سازمان عقیدتی سیاسی، معاونت حقوقی، معاونت آموزش و ..." و همچنین استادان و خبرگان برون سازمانی، مسئولان و رؤسای سازمانهای مرتبط با حوزه عدالت و مبارزه با فساد هستند که با روش دلفی و بر اساس مصاحبه نیمه‌ساختارمند در قالب سؤالات باز نظر خبرگان را در مورد مهمترین فرمان مقام معظم رهبری در حوزه ناجا در حوزه عدالت و مبارزه با فساد، وضعیت گذشته عدالت و مبارزه با فساد، دستاوردها، برکات، محدودیتهای، امکانات، نقاط قوت، ضعف و تهدید و فرصتهای، افقهای متصور و الزامات لازم برای رسیدن به افقها جویا شد. همچنین از دیگر ابزار گردآوری داده‌ها، کتابها، مستندات، مقالات علمی استفاده شد که در حوزه فرمانهای مقام معظم رهبری در ارتباط با عدالت و مبارزه با فساد وجود دارد. متن مصاحبه‌ها و کلید منابع و متون مستخرج شده با استفاده از روش تحلیل محتوا بررسی شد. یافته‌های پژوهش نشان داد ده دستاورد در حوزه عدالت و مبارزه با فساد در چله اول انقلاب برای ناجا مشخص شد. همچنین تأمین سلامت سازمان، استقرار نظام شایسته‌سالاری و مشارکت حداکثری مردم در راستای نظارت همگانی به عنوان افقهای متصور در نظر گرفته شد تا با نهادینه سازی الزامات مد نظر بتوان به افقهای مورد نظر دست یافت.

واژگان کلیدی

بیانیه گام دوم انقلاب، عدالت، مبارزه با فساد، نیروی انتظامی

۱. کارشناسی ارشد فرماندهی و مدیریت دانشگاه علوم انتظامی امین (نویسنده مسئول). رایانامه: Farhadaa4@gmail.com

۲. کارشناسی ارشد مدیریت دانشگاه علوم انتظامی امین. رایانامه: mtbk1396@gmail.com

۳. دانشیار مدیریت استراتژیک دانشگاه عالی دفاع ملی. رایانامه: Mo_ghasri324@yahoo.com

۱. مقدمه

فساد پدیده نوینی نیست. رشد، تکوین و توسعه آن قدمتی به اندازه تاریخ اجتماعات انسانی و سازمانها و نهادها دارد. به طور کلی همه اجتماعات، سطوح و لایه‌هایی از فساد را دارند. ذکر این نکته، که هیچ مقطع عاری از فساد را نمی‌توان یافت، دور از ذهن نیست؛ از این رو باید اذعان کرد که فساد پدیده‌ای همه‌گیر و جهانی است. امروزه هیچ کشوری حتی آزادترین، دموکرات‌ترین و توسعه یافته‌ترین کشورها نیز نظام اداری خود را از تمامی جهات دارای سلامت اداری نمی‌دانند. ساموئل هانتینگتون فساد اداری را رفتار آن دسته از کارکنان بخش دولتی می‌داند که برای منافع خصوصی خود ضوابط پذیرفته شده را نادیده می‌گیرند (متحدیان، ۱۳۹۰، ص ۲۳). در واقع فساد اداری مجموعه‌ای از طرحها، تصمیمات، اقدامات و روابطی است که در محیط اداری بر خلاف خط مشی عمومی کشور، قوانین حاکم و اهداف و منافع جامعه رخ می‌دهد و موجب تباهی منافع عمومی و عدم کارایی و بهبودگی اداره می‌شود (قدسی، ۱۳۷۹، ص ۱۶۶). فساد در هر سیستمی می‌تواند بر اساس صورتبندیهای فرهنگی، سیاسی و اقتصادی، گونه‌های خاصی به خود گیرد که می‌توان آنها را در نظامهای متعدد به صورتهای گوناگون چون رشوه برای کاری یا گرفتن امتیازات، بی‌احترامی به ارباب رجوع، سوء استفاده از اسناد و مدارک موجود در راستای منافع شخصی یا فامیلی یا گروه‌های قومی، نژادی یا طبقه خاص، خرید کارگزاران اداری، به‌کارگیری کارگزاران اموال سازمان به نفع منافع شخصی، کمکاری، حیف و میل اموال عمومی، ریفیق‌بازی اداری و ... مشاهده کرد (جلالی بارنجی و متقی، ۱۳۹۵، ص ۹۶).

عدالت در همه زمانها و زمین‌ها فریضه‌ای است که بر عهده همه مردم و بویژه حاکمان است. برای تحقق عدالت باید با هر نوع فساد اقتصادی، اخلاقی و سیاسی و زمینه‌های رشد بی‌عدالتی و تبعیض‌ها در توزیع منابع عمومی و میدان دادن به ویژه‌خواری و مدارا با فریبگرایان مبارزه کرد. پلیس جامعه‌محور با مشارکت مردم در ایجاد، حفظ امنیت و پیشگیری از جرم نقش مؤثری دارد و یکی از مهمترین اولویتها در این رویکرد، ایجاد و حفظ تصویر مناسب از پلیس در جامعه در جهت جذب مشارکت مردم است. بیشتر مأموران پلیس، قوانین و مقررات و ارزشهای جامعه را رعایت، و اهداف سازمان را به طور مؤثر اجرا، و با افتخار به جامعه خدمت می‌کنند. ولی درصد اندکی از کارکنان به سوء اجرا و رفتارهای خلاف قانون و مقررات روی می‌آورند که ضمن مخدوش کردن روابط متقابل و مبتنی بر اعتماد بین جامعه و سازمان بر سلامت اداری تأثیر می‌گذارند. این مسئله می‌تواند ناشی از احساس بی‌عدالتی سازمانی از سوی کارکنان باشد.

با توجه به اهمیت برپایی عدالت و مبارزه با فساد، رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) در بیانیه گام دوم انقلاب در بهمن ماه ۱۳۹۷ در بند چهارم، مبحث عدالت و مبارزه با فساد را مطرح

کرده‌اند. ایشان دو مفهوم گسترش عدالت و مبارزه با فساد را لازم و ملزوم یکدیگر دانسته، و هر یک از انواع فساد، اعم از فساد اقتصادی، اخلاقی و سیاسی را توده چرکین کشورها و نظامها بیان نموده‌اند که اگر در بدنه حکومتها عارض شود، زلزله ویرانگر و ضربه زننده به مشروعیت آنها خواهد بود. امروزه برپایی عدالت و مبارزه با فساد اداری بنا به دلیل گوناگون از جمله مهمترین دغدغه‌ها و نگرانیهای کشورهای مختلف جهان به شمار می‌رود. آثار عدم برپایی عدالت و بروز فساد از لحاظ سیاسی و هم‌چنین اقتصادی موجب تضعیف حاکمیت و صدمه دیدن بنیانهای اقتصاد سالم و از دست رفتن فرصتهای توسعه پایدار می‌شود. لازم به ذکر است که نظام اداری هر جامعه بازوی اجرایی نظام سیاسی آن جامعه است و عملکرد درست یا نادرست آن می‌تواند به سیاستگذاران آن جامعه کمک بزرگی باشد (کرونی، ۱۳۹۷).

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در بر شمردن برکات بزرگ انقلاب اسلامی سنگین کردن کفه عدالت در تقسیم امکانات عمومی کشور را بر شمرده است؛ چرا که ایشان اعتقاد دارند عدالت در کشور باید گوهر بی‌همتا بر تارک نظام جمهوری اسلامی ایران باشد. در عین حال با توجه به خدماتی که در چهل سال اول انقلاب انجام شده قابل ستایش است. البته عدالت مورد انتظار در جمهوری اسلامی که مایل است پیرو حکومت علوی شناخته شود، بسی بیشتر از اینهاست. در ناجا به لحاظ تهدیدات درونی و بیرونی، تنوع مأموریتها، وظایف، حجم فعالیتها و گستردگی آن، تعدد رده‌ها و یگانها، که با استعدادهای مختلف در اقصی نقاط کشور از شهرها، بخشها تا آخرین نقاط مرزی استقرار دارند و باید فعالیتهای متفاوتی را انجام دهند، احتمال آسیب‌پذیری، وقوع نارسایی، مشکلات و خطا وجود دارد که نیازمند هدایت و کنترل بیشتری است.

فرمانده معظم کل قوا (مدظله‌العالی) نیز در تدابیر و رهنمودهای خود همواره بر سالم‌سازی و پاک بودن ناجا، انتخاب و انتصاب فرماندهان مؤمن و شجاع، ارتقای نیروهای مخلص و فداکار، اهمیت به صحت عمل و درستکاری در درون نیرو، برخورد سخت و تلخ با تخلف، فساد و فاسدها، انجام دادن بازرسیهای مستمر و تقویت بازرسیها تأکید کرده‌اند و دارند. بر همین اساس بازرسی ناجا به عنوان یک رده نظارتی مؤثر با وظایف ذاتی و پیگیری اهداف مشخص شده، به نظارت و بازرسی بر مجموعه ناجا اقدام می‌کند و با مشخص کردن مشکلات، موانع و انحرافات در راستای دستیابی به اهداف سازمان و گزارش به فرماندهی در استقرار عدالت و مبارزه با فساد، اثربخشی اقدامات نیروی انتظامی برای رسیدن به راهبرد و مأموریت اصلی ناجا تأثیر بسزایی دارد که استقرار امنیت پایدار در جامعه است.

حفظ سلامت، صیانت و صحت عمل کارکنان، فرماندهان و سازمان در مأموریتهای ناجا و

پاسداری از ارزشها و دستاوردهای انقلاب اسلامی به عنوان رسالت اصلی بازرسی کل در عدالت و مبارزه با فساد است. بازرسی کل ناجا به عنوان یکی از رده‌های نظارتی نیروی انتظامی با اقداماتی اعم از نظارت و بازرسی، ارزشیابی، انتصابات و توانمندسازی فرماندهان و مدیران، اقدامات صیانتی و پیشگیرانه، رسیدگی به شکایات و جرائم، دریافت و تحلیل پیامهای مردمی و پاسخگویی سریع و دقیق، اقدامات ایمنی و رسیدگی به حوادث و سوانح و به منظور تأمین سلامت کارکنان و سازمان تلاش می‌کند با رویکرد پیشگیری و پالایش تعداد قلیلی از عناصر ناباب در ناجا و انتصاب شایسته در سطوح فرماندهی و مدیریت و نظارت دقیق و عمیق بر عملکردها و رویدادهایی که در سطح نیرو، چه در بعد مثبت یا منفی اتفاق می‌افتد، زمینه‌های تحرک و تحول را در تمام ابعاد مأموریتی برای استقرار عدالت و مبارزه با فساد فراهم سازد؛ بر همین مبنا این پژوهش به تأسی از بیانیه گام دوم انقلاب و همراهی با اسنادی که تاکنون در نیروی انتظامی و محیط کلانتر آن یعنی ستاد کل نیروهای مسلح و سطح کلان کشور وجود داشته است به تفکیک سیر تحول عدالت و مبارزه با فساد در چله اول انقلاب، دستاوردهای عدالت و مبارزه با فساد در چله اول و الزامات تداوم هدفمند و موفقیت‌آمیز عدالت و مبارزه با فساد در ناجا در چله دوم پرداخته است.

۲. سؤالات پژوهش

۱. دستاوردها و برکات ناجا در چله اول انقلاب در حوزه عدالت و مبارزه با فساد چیست؟
۲. افقهای مدنظر برای نهادینه‌سازی عدالت و مبارزه با فساد در ناجا چیست؟
۳. الزامات نهادینه‌سازی عدالت و مبارزه با فساد در ناجا کدام است؟
۴. الگوی نهایی عدالت و مبارزه با فساد در ناجا چیست؟

۳. پیشینه پژوهش

امینی (۱۳۹۹) در پژوهش «بررسی و تبیین عدالت در بیانیه گام دوم انقلاب مقام معظم رهبری» بیان کرده است: در زمانی که فرقه‌گری در میان مسلمانان باعث ایجاد دیدگاه‌های متفاوت بر سر مسئله خلافت شده بود و امت اسلامی روز به روز از اصول جهان‌بینی صدر اسلام و سیره پیامبر اکرم (ص) فاصله می‌گرفت، حکومت علوی با اشتیاق به بازبانی سنت پیامبر (ص) و جبران آنچه از دست رفته بود به پاخواست و عدالت را شاه کلید اساسی همه اقدامات خود قرار داد. بر همین اساس، عدالت‌پرووری و عدلگرایی به مثابه اصلی جدایی‌ناپذیر برای حکومت امیر مؤمنان (ع) به شمار آمد و بهترین معرف آن شد و اینک سالهاست که بحث عدالتگرایی را مقام

معظم رهبری در بیانات خود به تصویر کشیده‌اند که آخرین آنها بیانیه گام دوم انقلاب است که در اسفند ماه سال ۹۵ بیان فرموده‌اند و به نظر می‌رسد که تبیین این گونه مفاهیم به منظور داشتن جامعه و امتی راستگردد ضروری است؛ لذا در این مقاله با توجه به پایان یافتن سخنرانی‌های ایشان به مبحث توصیه چهارم گام دوم انقلاب پرداخته شده است که به عدالت اختصاص دارد و در نهایت لزوم به کارگیری عدالت میان مسئولان و مردم با توجه به الگوی اسلامی - ایران را ضروری دانسته است. یعقوبی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهش «رویکردهای پیشگیرانه در مورد فساد اداری در جمهوری اسلامی ایران با توجه به قانون ارتقای سلامت اداری» بیان کرده‌اند: «فساد در ارتباط با قدرت و اختیار تعریف می‌شود. وسوسه برخورداری از امتیازهای قدرت، همچنین عدم نظارت و کنترل کافی و در اختیار بودن طولانی مدت قدرت، سرانجام به فساد خواهد انجامید. صرف تقنین جزایی بدون اقدامات پیشگیرانه و حتی اقدامات سختگیرانه کیفی به تنهایی تأثیر چندانی در مبارزه با جرائم و از جمله فساد ندارد؛ ضمن اینکه به مرور زمان با توجه به بی‌اعتنایی و بی‌اثری در عمل بر جرئت و تجری مرتکبان اضافه خواهد شد. در حیطه قانونگذاری علیه فساد و در قلمرو قضایی، ضمن دقت و توجه کافی و اعمال سختگیری لازم، باید از تخفیف‌ها و تعلیق‌های بی‌مورد خودداری کرد و جبران خسارت از دولت و شهروندان مورد اهتمام جدی قرار گیرد. تدابیر کنشی و واکنشی پیشگیری از فساد اداری در نظام اداری و حقوقی ایران بررسی و اقدامات پیشگیرانه کنشی و واکنشی مقرر شده در قانون ارتقای سلامت نظام اداری بررسی و نتیجه می‌گیرد. تدابیر مبتنی بر آموزش و تدابیر اجتماعی و تدابیر مربوط به شکل و چگونگی قانونگذاری از جمله تدابیر کنشی پیشگیری فساد اداری است و تدابیر مبتنی بر تقویت ضمانت اجرا از تدابیر اداری، انتظامی و کیفی از جمله تدابیر واکنشی پیشگیری از فساد اداری است.» نوذری فردوسی و همکاران (۱۳۹۵) در بخش «پیشگیری وضعی از فساد اداری در قوانین جمهوری اسلامی ایران» بیان کرده‌اند: «فساد اداری مشکلی است که از دیرباز باعث بی‌اعتمادی افراد جامعه به حاکمیت و متحمل شدن هزینه‌های بسیار برای نظام حکومتی می‌شود. پرداختن به این موضوع و بررسی راهکارهای مبارزه با این گونه جرائم دارای اهمیت است. نگارنده سعی می‌کند به بررسی راهکارهای پیشگیری از جرائم فساد اداری در معنای موسع آن، که شامل اقدامات کیفی و غیرکیفری است با تکیه بر مبانی فقه اسلامی و حقوق موضوعه بپردازد. از آنجا که همواره پیشگیری از جرم، اهمیت ویژه‌ای دارد، در گام اول تدابیر پیشگیرانه اجتماعی و وضعی از فساد اداری تدوین، و سپس به جرم‌انگاری این مشکل و پیش‌بینی ضمانت‌اجراهی گوناگون برای آن پرداخته شد. از جمله تدابیر قانونگذار جمهوری اسلامی ایران در قوانین مختلف

به منظور اقدامات پیشگیرانه وضعی از فساد اداری عبارت است از: ایجاد نهادهای نظارت و کنترل رسمی، مشارکت مردمی و کاهش ارتباط ارباب رجوع و کارمندان». افضلی (۱۳۹۰) در پژوهش «فساد اداری و تأثیر آن بر توسعه: علل، پیامدها و راهکارهای برونرفت» بیان کرده است: «فساد اداری، پدیده‌ای است که نوع، شکل، میزان و گستردگی آن در هر کشور متفاوت است. وی به آثار زیانبار فساد اداری و مالی پرداخته است و به تأثیر آن بر اقتصاد داخلی، جریان توسعه، سازمانهای دموکراتیک، اصل حاکمیت قانون و آسانسازی بروز دیگر تهدیدات علیه امنیت از جمله جرائم فراملی و تروریسم اشاره می‌کند. پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، اصلاح نظام اداری همواره به عنوان یک اصل و ضرورت غیرقابل انکار مورد بحث و تأکید بوده است که در نهایت به صدور فرمان تاریخی مقام معظم رهبری مبارزه با فساد اداری و اقتصادی منجر شد. این مقاله در پی تبیین نقش اداری در جوامع و تأثیر آن بر توسعه است؛ به این منظور، پس از بیان ادبیات موضوعی به سطوح، انواع و مفهوم فساد در اسناد بین‌المللی اشاره می‌کند. آن‌گاه، علل و عوامل مؤثر در فساد اداری را بیان، و ضمن بررسی تطبیقی وضعیت فساد اداری در سطح جهانی و ایران، پیامدها و راهکارهای مبارزه با این پدیده ویرانگر را بیان کرده است.» هاشمی و پورامین زاده (۱۳۹۰) در پژوهشی «فساد اداری و راهبرهای مبارزه با آن» بیان کرده‌اند: «فساد اداری محصول نظام اداری ناکارآمد، بروکراسی منفی، نظام مدیریت غیرمؤثر و نبود نظام شایسته‌سالاری است. عوامل انسانی را عاملی می‌دانند که در پرتو آن حقوق اجتماعی، اقتصادی و سیاسی شهروندان نقض، و یا حق مسلم فرد یا گروهی به آسانی پایمال یا به ناحق به دیگری واگذار می‌شود. برخی از این دلایل را در ابهام مقررات قوانین و روشها، کیفیت کار نظام دیوانسالاری، سطح دستمزدها در بخش دولتی، سیستم تنبیه و مجازات و نظارت‌های سازمانی می‌توان دید. برای مقابله با فساد راه‌حلهای متفاوتی ارائه شده است. این مقاله، ریشه فساد اداری را فراتر از عوامل شکلی و خرد تحلیل می‌کند و با دید کلان و جامع‌نگر به بررسی موضوع می‌پردازد. فساد در خریده‌ها و قرارداده‌ها، رشوه، اختلاس، سوءاستفاده از موقعیت چند مورد از فساد اداری در بخش بازرگانی است و سیستم تدارکات الکترونیکی را پیشنهاد می‌کند. در تدارکات الکترونیکی تمامی خریده‌ها ثبت می‌شود و امکان سوء استفاده و تخلف به حداقل می‌رسد. شفاف‌سازی تأمین نیازمندیها از برکات تدارکات الکترونیکی است و اهرمهای نظارتی متعددی را در معرض دید دستگاه‌های نظارتی قرار خواهد داد. سیستم الکترونیکی تدارکات موجب حذف ارتباطات چهره به چهره و مراجعات مکرر خریداران و فروشندگان می‌شود و کاهش فساد اداری را به همراه دارد. یکی از توانمندیهای این سیستم، کاهش فساد در فرایند تدارکات است.» بی‌لی و پری‌تو (۲۰۱۱) در

طرح «فساد پلیس» می‌نویسند: فساد پلیس، مسئله‌ای جهانی است. بدرفتاری پلیس عامل توسعه نهادهای پلیس در سراسر دنیا است. بدرفتاری پلیس و فساد آن همه‌گیر می‌شود و به شورش افراد محلی علیه دولت خویش منجر می‌شود. افغانستان از این دست کشورهاست. نویسندگان پیشنهاد می‌کنند نهادی فراتر از پلیس پیش‌بینی شود که عملکرد پلیس را تحت نظارت درآورد و بر یکپارچگی، بهبود آموزش و استخدام، مدیریت ناظران و افراد مافوق در همه درجات نهاد پلیس، مسئول دانستن تمام فرماندهان به دلیل هرگونه خطای ناشی از بدرفتاری یا فساد کارکنان پلیس و تغییر فرهنگ سازمانی با هدف کاهش بدرفتاری فسادزا متمرکز شود. نیو برن (۲۰۱۵) در پژوهش «مروری بر ادبیات: یکپارچگی پلیس و فساد» معتقد است سازمانهای پلیس بیشترین فشار را در کنترل فساد تحمل می‌کنند. اصلاحات داخلی بسیاری نیز هست که با بهبود کنترل فساد همراه است. بویژه ایجاد و اجرای قوانین روشن در مورد بدرفتاری بسیار مهم است؛ با این حال این تنها بخش کوچکی از راهکارهای ممکن است. اقداماتی در راستای نظارت اخلاقی در قالب استخدام و گزینش مؤثر است. دوره‌های ضمن خدمت در توسعه فرهنگ پلیس در عدم تحمل فساد اهمیت حیاتی دارد. پایین آوردن آستان تحمل فساد به طور مبنایی مستلزم مدیریت شفاف، پایدار و مستحکم است. کمبود یا عدم کفایت مدیریت به شکوفایی فساد منجر خواهد شد. برای تقویت پلیس حرفه‌ای ضد فساد و تأمین منابع کافی برای حفظ نظامهای قدرتمند ضد فساد، پشتیبانی بیرون - نهادی نیز لازم است. نبود نظارت و مدیریت بیرونی، کنترل فساد را بعید می‌کند. در نتیجه با تمرکز بر ماهیت عمومی و اداری پلیس و وسایلی می‌توان به نتیجه مطلوب رسید که برای موفقیت پلیس در کنترل فساد ضرورت دارد.

۴. مبانی نظری پژوهش

۴-۱. تبارشناسی مفهوم عدالت

در تعریف لغوی عدل آمده است: «العدل: الانصاف و هو اعطاء المرء ماله و اخذ ما علیه» یعنی انصاف و اینکه به هر فرد آنچه اختصاص به او دارد، بدهی و از او هر آنچه باید گرفت، بگیری. حضرت امام علی (ع) در این زمینه می‌فرمایند: «العدل وضع کل شیء موضعه»: عدالت این است که هر چیزی در جای خودش قرار گیرد و یا «العدل اعطاء کل ذی حق حقه»: عدالت این است که حق هر صاحب حقی، داده شود. مرحوم علامه طباطبایی معنای اصلی عدالت را اقامه مساوات می‌داند؛ لذا در تعریف آن می‌گوید: به هر امری آنچه سزاوارست بدهی تا همه امور مساوی شود و هر یک در جای خود که مستحق آن است، قرار گیرد (طباطبایی، ۱۳۶۳، ج ۱۲، ص، ۲۷۶). شهید

مطهری نیز عدالت را رعایت حقوق افراد و عطا کردن حق هر ذی حق به او تعریف کرده است (مطهری، ۱۳۹۰، ص ۶۲-۵۹). فلاسفه غربی نیز بسته به دیدگاهی که دارند برای عدالت تعاریف متفاوت و تا حدی متضاد ارائه کرده اند؛ به عنوان مثال برتراند راسل معتقد است که عدالت هر چیزی است که اکثریت مردم آن را عدل بدانند (راسل، ۱۳۴۱، ص ۴۳). افلاطون نیز عدالت را مادر همه فضایل اخلاقی می‌دانست (مطهری، ۱۳۹۰، ص ۳۸). در اسلام نیز عدالت همواره یکی از موارد قابل بحث و جدی بوده است تا جایی که به عنوان یکی از اصول دین در مکتب تشیع مطرح شده است. در فلسفه نیز عدل و عدالت یکی از اساسی‌ترین مفاهیم در باب عقل عملی است؛ چرا که حکیمان با تقسیم عقل - به اعتبار مدرکاتش - به دو قسم نظری و عملی بر این باورند که دامنه عقل عملی به چند مفهوم کلی، همچون تحسین عدالت و علم و شجاعت و ناپسند شمردن ظلم محدود است. درباره مفهوم عدالت دیدگاه‌ها مختلف است و نظریات متفاوتی مطرح می‌شود:

الف) عدالت همانند دیگر مفاهیم اخلاقی و متافیزیکی فاقد معنا، و مهمل است و تنها بیانگر احساسات اساسی است و گاهی نیز برای برانگیختن احساسات به کار می‌رود؛ مانند ناله و فغان انسان مصیبت دیده که فاقد معنا است و احساسات انسانی را نمایش می‌دهد؛ همان طور که زرد شدن چهره انسان ترس او را بیان می‌کند با این تفاوت که در مفاهیم اخلاقی، قالب عرصه احساسات را خود انسان تعیین می‌کند و گاهی اوقات هم برای تحریک دیگران و برانگیختن آنها به چنین کاری دست می‌زند.

ب) عدالت لفظی است دارای معنا و مفهوم که از تمایلات و عواطف خاص حکایت می‌کند؛ یعنی تناسبی بین دسته‌ای از افعال با خواسته‌های انسان وجود دارد که موجب می‌شود آن افعال را عادلانه بنامیم. طبق این دیدگاه موضوع عدالت فعل یا اشیای خارجی نخواهد بود بلکه موضوع آن نفس حالات و کیفیات نفسانی متکلم است.

ج) عدالت صفت عینی خارجی است و ما به ازای خارجی دارد در حالی که ما به ازای عدالت دیدنی و شنیدنی نیست بلکه تعقل کردنی است و به واسطه عقل می‌توان آن را درک کرد؛ پس عدالت ویژگی را به اشیا یا افعال نسبت می‌دهد که هیچ صفت دیگری نمی‌تواند جانشین آن شود.

د) مفهوم عدالت، مصداق خارجی ندارد و فقط موصوف خارجی دارد؛ یعنی عقل، صرف نظر از رابطه‌ای که اشیا یا اشخاص مدرک و تمایلات او دارد به کندوکاو و مقایسه اشیا با یکدیگر می‌پردازد و با توجه به این مقایسه و ارتباطی که آنها با یکدیگر دارند، مفهوم عدل را به دست می‌آورد.

ه) عدالت، قراردادی محض است که نه مصداق عینی دارد و نه تمایل تکوینی انسان به آن تعلق می‌گیرد؛ مثل مالکیت بلکه قراردادی است. طبق این دیدگاه مفهوم عدالت بر آرای عقلا مبتنی است.

۲-۴. مفهوم فساد

اولین گام برای تجزیه و تحلیل این مطلب، ارائه تعریفی روشن از فساد است؛ زیرا تا زمانی که به ادبیات واحدی نسبت به این موضوع نرسیم، نمی‌توانیم درباره آن بحث کنیم؛ چرا که ممکن است کسی موضوعی را فساد بداند و دیگری صلاح بداند؛ لذا بسیار خلاصه‌وار، فساد تعریف می‌شود. فساد در اصطلاح معانی کمی متفاوتی نیز دارد که متناسب با دامنه تعریف آن بیان می‌شود. در ادامه تعدادی از این تعاریف اصطلاحی بیان می‌شود:

- «فساد در این قانون هرگونه فعل یا ترک فعلی است که توسط هر شخص حقیقی یا حقوقی به صورت فردی، جمعی یا سازمانی، که عمداً و با هدف کسب هرگونه منفعت یا امتیاز مستقیم یا غیرمستقیم برای خود یا دیگری با نقض قوانین و مقررات کشوری انجام پذیرد، قلمداد می‌شود».

- «فساد سوءاستفاده از قدرت عمومی به نفع منافع خصوصی»

- «فساد، نقصان و عدم تمامیت عمل از آن جهتی است که مورد رغبت است».

- «فساد معنای مقابل درستکاری است».

- «فساد در مقابل صلاح است و به هر کار تخریبی فساد می‌گویند. بنابراین هر کاری که در جهت نقص و تخریب باشد و یا افراط و تفریط در مسائل فردی و اجتماعی باشد، عنوان فساد بر آن صدق می‌کند».

- «فساد خارج شدن از حد اعتدال است؛ چه زیاد باشد یا کم و ضدش صلاح است. کاربردش در جان، بدن و اشیایی است که از حد اعتدال و مستقیم خارج شده است» و در هر عمل تخریبی به کار می‌رود. بنابراین به هر کاری که در آن نقص باشد و به هر افراط و تفریط در مسائل فردی و اجتماعی فساد می‌گویند و مصداق فساد است (طریحی، ۱۳۹۲، ص ۵۴).

۳-۴. فساد اداری

فساد اداری، که به آن فساد مالی سطح پایین یا سطح خیابانی نیز گفته می‌شود، همان است که هر روزه در برخورد با مدیران عمومی در بخشهایی همچون دادگستریها، شهرداریها و مشاهده می‌شود (منصورنژاد، ۱۳۸۴، ص ۸). البته فساد اداری ممکن است در انتهای طیف اجرایی مدیریت عمومی روی دهد؛ بدون اینکه لزوماً بخشی از نظام سیاسی باشد یا پیامدهای سیاسی داشته باشد. این نوع فساد، که شامل سوءاستفاده مادی است و موجب زیان به منافع

عمومی خواهد بود و بیشتر به شکل رانت جویی و رانت فروشی است، توسط افرادی شکل می‌گیرد که به طور رسمی یا قراردادی در استخدام ادارات، مؤسسات، نهادها و شرکتهای دولتی هستند. نتیجه فساد اداری با توجه به ماهیت و وظایف سازمانها مربوط به دو حیطه نظم عمومی و نیازمندیهای عمومی توسط اشخاص حقیقی یا حقوقی پدیدار می‌گردد که در تشکیلات دولتی مشغول به انجام دادن وظیفه‌اند (جعفری و شریف نیا، ۱۳۹۴، ص ۲).

۴-۴. فساد پلیس

فساد پلیس یعنی افسر یا گروهی از افسران پلیس، که با سوءاستفاده از موقعیت شغلی خود و بیشتر به قصد دستیابی به منافع شخصی، عملی را انجام دهند یا از اجرای وظیفه، خودداری کنند؛ وعده اجرا یا عدم اجرای کاری را بدهند و یا برای انجام دادن یا ندادن کاری تلاش کنند. افسران پلیسی که عمداً کاری انجام دهند که نباید مرتکب شوند یا کاری را که وظیفه آنها است، انجام نمی‌دهند از موقعیت شغلیشان سوءاستفاده کرده‌اند. در صورتی که این اقدامات یا عدم اجرای وظایف بیشتر با هدف دستیابی به منافع شخصی رخ دهد در زمره «فساد انحرافی» جای خواهد گرفت. افسران پلیسی که دانسته، کاری را که وظیفه آنهاست، انجام می‌دهند و کاری را که نباید مرتکب شوند، انجام نمی‌دهند در ظاهر از موقعیت شغلی خود سوءاستفاده‌ای نکرده‌اند. در صورتی که این اقدامات بیشتر به قصد دستیابی به منافع شخصی انجام شود در اصل نوعی سوءاستفاده از موقعیت شغلی به شمار می‌رود و در زمره «فساد غیرانحرافی» جای می‌گیرد. در مورد دزدی، ملاک مهمی که باعث می‌شود این عمل نه تنها از تخلفات پلیس به شمار رود بلکه در زمره رفتار مفسدانه نیز جای گیرد، این است که افسران پلیس از موقعیت شغلی خود برای انجام دادن آن استفاده کنند. بنابراین، تمام دزدیهای افسران در رده «تخلفات یا انحرافات پلیس» قرار می‌گیرد؛ ولی تنها مواردی رفتار مفسدانه پلیس توصیف می‌شود که افسران پلیس از موقعیت شغلی خود برای دزدی استفاده کرده باشند؛ برای مثال اگر افسران پلیسی که فروشندگان مواد مخدر را دستگیر کرده‌اند از طریق بازداشت شدگان اطلاعاتی را درباره مکانی دور افتاده که مواد مخدر در آنجا نگهداری می‌شود به دست آورند و سپس به دزدی مواد مخدر از آن مکان اقدام بکنند، این کارشان «رفتار مفسدانه» به شمار می‌رود. در مقابل، اگر افسران پلیس در خارج از زمان خدمت، یک دستگاه تلویزیون را از خانه‌ای بدزدند، این کارشان «عمل مفسدانه» به شمار نمی‌رود؛ حتی اگر آن را در منطقه تحت کنترل اداره خود انجام داده باشند (کوتنیاک ایوکویچ، ۱۳۹۲، ص ۲۱ و ۲۲)

۵. چارچوب نظری پژوهش

رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) به مناسبت چهلمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی در تاریخ ۱۳۹۷/۱۱/۲۲ بیانیه‌ای خطاب به ملت ایران ایراد و منتشر کردند. این بیانیه تجدید مطلعی بود خطاب به ملت ایران و بویژه جوانان، که به مثابه منشوری برای دومین مرحله خودسازی، جامعه‌پذیری و تمدنسازی است و فصل جدید زندگی جمهوری اسلامی را رقم زد.

رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) در اولین توصیه‌های اساسی خود در پرتو امید و نگاه خوش‌بینانه به آینده به سرفصلهای اساسی در هفت بند اشاره می‌کنند و یادآور می‌شوند که علم و پژوهش، معنویت و اخلاق، اقتصاد، عدالت و مبارزه با فساد، استقلال و آزادی، عزت ملی و روابط خارجی و مرزبندی با دشمن و سبک زندگی عنوان این سرفصلها را تشکیل می‌دهد. تأکید عالیترین مقام جمهوری اسلامی بر مقوله «عدالت» و محوریت آن بر «مبارزه با فساد» و اشاره مستقیم به جرم فساد می‌کنند که در صورت درگیری هر یک از ارکان نظام اسلامی، می‌تواند پایه‌های انقلاب را سست، و اعتماد عمومی را سلب کند و نگاه جهانی را نسبت به نظام حاکم بر کشور ایران به ابتدال بکشاند. هرچند به گفته معظم‌له، رویشهای انقلاب بسی فراتر از ریزشهاست و دست و دل‌های امین و خدمتگزار بر مراتب بیشتر از مفسدان و خائنان و کیسه دوختگان است (بیانیه دوم انقلاب، ۱۳۹۷، ص ۹).

از دیدگاه رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) عدالت و مبارزه با فساد، لازم و ملزوم یکدیگرند. «فساد اقتصادی و اخلاقی و سیاسی، توده چرکین کشورها و نظامها و اگر در بدنه حکومتها عارض شود، زلزله ویرانگر و ضربه زننده به مشروعیت آنهاست و این برای نظامی چون جمهوری اسلامی، که نیازمند مشروعیتی فراتر از مشروعیتهای مرسوم و مبنایی‌تر از مقبولیت اجتماعی است، بسیار جدی‌تر و بنیانی‌تر از دیگر نظامهاست. وسوسه مال و مقام و ریاست، حتی در علویترین حکومت تاریخ یعنی حکومت خود حضرت امیر المؤمنین (ع) کسانی را لغزاند؛ پس خطر بروز این تهدید در جمهوری اسلامی هم، که روزی مدیران و مسئولانش مسابقه زهد انقلابی و ساده زیستی می‌دادند، هرگز بعید نبوده و نیست». ایشان برای مقابله با فساد و در راستای احقاق عدالت انتظار دارند «دستگاهی کارآمد با نگاهی تیزبین و رفتاری قاطع در قوای سه گانه حضور دائم داشته باشد و به معنای واقعی با فساد مبارزه کند بویژه در درون دستگاه‌های حکومتی». بنابر نظر ایشان هرچند نسبت فساد در میان کارگزاران حکومت اسلامی در مقایسه با بسیاری از کشورهای دیگر و بویژه با رژیم طاغوت، که سر تا پا فساد و فسادپرور بود، بسی کمتر است و مأموران این نظام غالباً سلامت خود را نگه داشته‌اند، لیکن حتی آنچه هست غیرقابل قبول است.

رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) تأکید می‌کنند که طهارت اقتصادی شرط مشروعیت همه مقامات حکومت اسلامی است و همه باید از شیطان حرص برحذر باشند و از لقمه حرام بگریزند. دستگاه‌های نظارتی و دولتی باید با قاطعیت و حساسیت از تشکیل نطفه فساد پیشگیری و با رشد آن مبارزه کنند.

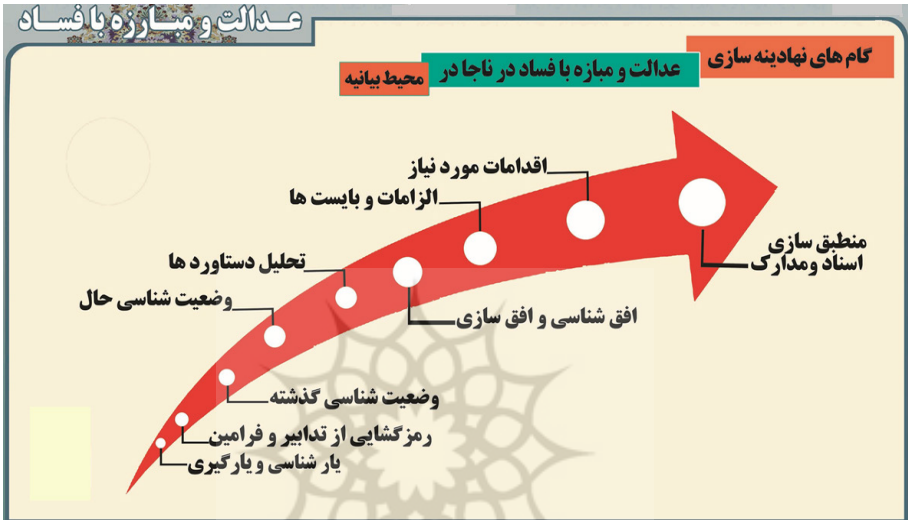
بر اساس رویکرد اخیر رهبر معظم (مدظله‌العالی) نه تنها مبارزه با فساد پس از وقوع آن مورد توجه است، پیشگیری از وقوع این جرائم نیز سرلوحه قرار گیرد و متوقعند تا تدابیری در پیش گرفته شود تا امکان ارتکاب جرم را بکاهد و به حداقل برساند به طوری که به پیگرد قضایی افراد خاطی نیازی نباشد و شاهد بروز خسارات جبران ناپذیر به بدنه حکومت و حیات ملت نباشیم. از دیدگاه رهبر معظم (مدظله‌العالی) این مبارزه نیازمند انسانهایی با ایمان و جهادگر و منیع‌الطبع با دستانی پاک و دل‌هایی نورانی است. این مبارزه بخش اثرگذاری است از تلاش همه جانبه‌ای که نظام جمهوری اسلامی باید در راه استقرار عدالت به کار برد. به نظر می‌رسد خطاب رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) به شخص یا گروه خاصی نیست و نهادهای فعلی نظارتی و کنترلی را دربر نمی‌گیرد؛ بلکه وظیفه پیشگیری و مبارزه با فساد را به عهده تمام ارکان صلاحیت‌دار می‌داند. پلیس و بویژه بخش پلیس پیشگیری در پیشگیری و مبارزه با فساد در قالب‌های قانونی و با پیش‌بینی‌های لازم نقش کلیدی می‌تواند داشته باشد. رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) عدالت را در صدر هدف‌های اولیه همه بعثت‌های الهی، و در جمهوری اسلامی نیز واجد همان شأن و جایگاه می‌داند. جمهوری اسلامی ایران در این راه گام‌های بلندی برداشته است و البته باید کارهای بیشتری صورت گیرد و سکوت و پنهان‌سازی، که اکنون برنامه جدی دشمنان انقلاب است، خنثی گردد (بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷، ص ۱۱).

همه جوامع بویژه جوامع در حال توسعه با سطوحی از انواع مختلف فساد رو به رو هستند؛ اما آنچه سبب تمایز کشورها در فرایند توسعه و پیشرفت است، چگونگی رویارویی آنها با پدیده فساد و اتخاذ سیاست‌های پیشگیرانه و مقابله‌ای است. مطالعات حاکی است که علل و عوامل بسیاری می‌تواند در راستای پیشگیری از فساد اداری مانع ایجاد کند. علل و عوامل سیاسی، حقوقی، اقتصادی و فرهنگی از آن جمله است؛ لیکن از این میان راهکارهای حقوقی، اصلاح قوانین و مقررات، شفاف‌سازی و کاهش ابهام قوانین و مقررات، تدوین و تنقیح قوانین و مقررات، الزامات قانونگذاری، راهبردهای کلان قضایی، استقلال نهاد قضایی و متولی مبارزه با فساد، ارتقای رسیدگی‌های قضایی و اداری، محدودیت‌ها و جرم‌انگاری، برخورد و مجازات، پیشگیری از وقوع جرم، مقررات‌زدایی، ارتقای آگاهی‌های حقوقی، مصونیت گزارشگران افشاکن، الزامات حقوقی افشا،

توانمندسازی دستگاه‌های نظارتی، تقویت نظارت‌های سازمانی و ارتقای نظارت‌های مردمی بیشترین آمار را به خود اختصاص داده ایت (الماسی و فاطمی، ۱۳۹۷، ص ۳).

۶. مدل مفهومی پژوهش

با توجه به بررسی پیشینه و مبانی نظری و همچنین بیانیه گام دوم انقلاب مدل مفهومی پژوهش حاضر به شکل زیر می باشد:

نمودار (۱): مدل مفهومی پژوهش

۷. روش‌شناسی پژوهش

مقاله از نظر هدف، توسعه‌ای و با روش کیفی انجام شده است. جامعه آماری پژوهش ۱۷۸ نفر از معاونان بازرسی کل ناجا، استادان و اعضای هیأت علمی دانشگاه علوم انتظامی و پژوهشگاه علوم انتظامی، پیشکسوتان و اعضای وابسته ناجا، معاونان و فرماندهان رده‌های مرتبط با موضوع عدالت و مبارزه با فساد از جمله (حفاظت اطلاعات، سازمان عقیدتی سیاسی، معاونت حقوقی، معاونت آموزش و ...) و همچنین استادان و خبرگان برون‌سازمانی، مسئولان و رؤسای سازمان‌های مرتبط با حوزه عدالت و مبارزه با فساد از جمله (وزارت کشور، قوه قضاییه، شورای امنیت کشور و ...) هستند که با روش دلفی و براساس مصاحبه نیمه‌ساختارمند در قالب سؤالات باز، نظر خبرگان را در مورد مهمترین فرمان مقام معظم رهبری در حوزه ناجا در حوزه عدالت و مبارزه با فساد، وضعیت گذشته عدالت و مبارزه با فساد، دستاوردها، برکات، محدودیتها، امکانات، نقاط قوت، ضعف و تهدید و فرصتها، افقهای متصور و الزامات لازم برای رسیدن به افقها جویا شد. همچنین از دیگر ابزار گردآوری داده‌ها، کتابها، مستندات، مقالات علمی استفاده شده که در حوزه فرمان

مقام معظم رهبری در ارتباط با عدالت و مبارزه با فساد وجود دارد. متن مصاحبه‌ها و تمام منابع و متون مستخرج شده با استفاده از روش تحلیل محتوا بررسی شد.

۸. یافته‌های پژوهش

۸-۱. مراحل تکوین عدالت و مبارزه با فساد در ناجا در چله اول انقلاب

در سالهای پیش از انقلاب اسلامی، رویکرد سیاسی بر رفتار پلیس حاکم بوده و تعامل ضعیفی بین این نهاد و مردم وجود داشته است. از یک سو حاکمیت و نهادهای نظامی و انتظامی کمترین توجه را به جلب اعتماد عمومی و مشارکت اجتماعی مردم معطوف کرده‌اند و از طرفی هم مردم کمترین مشارکت انتظامی را در عرصه زندگی اجتماعی از خود جلوه‌گر ساخته‌اند. می‌توان گفت به طور سنتی حاکمیت و نهادهای برقرارکننده نظم و امنیت در کشور ما در راستای برقراری نظم عمومی و امنیت اجتماعی بیشتر بر محور اقتدار حرکت کرده‌اند تا محور جامعه؛ این امر به روحیه استبدادی این حاکمیتها و نبود روحیه مردم سالاری و دموکراسی در آنها برمی‌گشت. در نتیجه شاهد هستیم که همواره مشارکت مردم در زمینه انتظامی با نیروهای برقرارکننده نظم در سطوح بسیار ضعیفی بوده است؛ در ابتدا پلیس، بیشتر از اینکه خادمی برای مردم و ارزشهای دینی آنان باشد، حافظ و نگهبانی برای حکومت جابر زمان و مطیع فرمان صاحبان نفوذ در حکومت بود. در واقع مردم همواره نیروهای انتظامی و پلیس را در مقابل خود دیده‌اند؛ همین رویکرد در داخل سازمان (شهربانی، ژاندارمری) حاکم بود. آنچه تاریخ از عملکرد غالب این طیف ثبت کرده، تبعیض در بهره‌مندی از خدمات، بی‌توجهی به کرامت انسانی زیردستان، زورگویی و اهانت و انواع فساد (دریافت رشوه به صورت سازمان‌یافته، ظلم در حق مراجعان و کارکنان تحت امر و...) بوده است.

۸-۱-۱. عدالت و مبارزه با فساد در دوره گذار و شکل‌گیری ادغام (از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۷۰)

کمیته انقلاب اسلامی از بهمن ماه سال ۵۷ در کنار شهربانی و ژاندارمری، برقراری نظم و امنیت را عهده‌دار بود. وظایف شهربانی حفظ نظم و امنیت عمومی در مناطق شهری و وظیفه ژاندارمری حفظ نظم و امنیت در مناطق برونشهری بود. کمیته انقلاب اسلامی نیز علاوه بر نظم و امنیت عمومی به جرائم خاص امنیتی، مواد مخدر و مبارزه با مفاسد اجتماعی رسیدگی می‌کرد. هر یک از رده‌های انتظامی از فرهنگ و جو سازمانی بخصوصی برخوردار بود. با وجود تزریق روحیه انقلابی به کارکنان هر یک از سازمانها و اقدامات اولیه برای پالایش نیروهای فاقد صلاحیت، همچنان ناهنجاریهای اخلاقی و فساد در لایه‌های پنهانی سازمانها وجود داشت. اصلاح فرایندها و بهینه‌سازی کارها و نهادینه‌سازی گفتمان و اصول و ارزشهای انقلاب برای احیای عدالت و مبارزه با فساد نیاز به زمان داشت.

بتدریج با بروز برخی ناهماهنگیها و نیز از بین رفتن ضرورت‌های خاص دوران انقلاب، فضای عمومی جامعه برای ادغام نیروهای انتظامی و تشکیل سازمانی واحد مساعد شد. با تصویب قانون تشکیل نیروی انتظامی در تاریخ ۱۳۶۹/۴/۲۷، مجلس شورای اسلامی فصلی جدید از دوران سازمان پلیس را در ایران آغاز کرد. برآورد و تحلیل صحیح و منطقی از توان و وضعیت سازمانهای انتظامی در آغاز ادغام به بروز تصویری ناصحیح از ادغام منجر شد به‌گونه‌ای که بسیاری از مسئولان کشور بر این باور بودند که با ادغام نیروهای انتظامی، منابع مادی و انسانی قابل توجهی به صورت مازاد وجود خواهد داشت.

۸-۱-۲. عدالت و مبارزه با فساد در دوره تثبیت و خودیابی ناجا (از سال ۷۰ تا ۸۰)

بی‌توجهی در تأمین نیازهای نیروی انتظامی تازه تأسیس در اوج توسعه کشور پس از جنگ و آثار و پیامدهای مثبت و منفی سازندگی در حوزه اجتماعی، فرهنگی و سیاسی و اقتصادی کشور، افزایش بی‌حساب جرائم به دلیل وضعیت اقتصادی پس از جنگ، تفاوت فرهنگی و رقابت بین سازمانهای ادغام شده، عقب ماندگی رو به افزایش سازمان جدید در مقایسه با توسعه کشور و... موجب افت و ریزش سازمان جدید و کاهش قابل توجه کارایی آن شد. در چنین وضعی، ناجا فاقد برنامه پنجساله اول بود و هیچ ردپا و نشانی نیز از آن در برنامه پنجساله اول دولت وجود نداشت و همین امر در بروز نارضایتی کارکنان و اعمال عدالت در سازمان بویژه در مقایسه با دیگر سازمانها و نهادها تأثیر قابل توجهی داشته است. از طرفی ناجا از جو فرهنگ سازمانی گوناگونی برخوردار، و در نتیجه در سبکهای فرماندهی و مدیریتی نیز سلاقی مختلفی حاکم بود؛ این موضوع مدیریت و فرماندهی را در یگانها، همواره دچار چالش می‌کرد. کمبود منابع، تجهیزات و امکانات آمادی، تناسب نداشتن منابع مادی و انسانی، استفاده از روشهای سنتی در مأموریتها، نبود ابزارهای نظارت و کنترلی لازم در دهه اول تشکیل ناجا، استقرار عدالت و مبارزه با فساد را با سختی‌هایی رو به رو ساخته بود؛ لیکن با گذشت زمان و حمایتها و تثبیت نسبی سازمان، برخی از مشکلات بر طرف شد و تا حدودی رضایت کارکنان به دست آمد. همزمان با برنامه دوم توسعه کشور، نیروی انتظامی درصدد تثبیت و خودیابی سازمانی برآمد. جلوگیری از ریزش، تلاش برای ادغام و یکپارچه‌سازی فرهنگ سازمانی، نهادینه‌سازی انضباط سازمانی و فردی، پایه‌ریزی نظام برنامه‌ریزی، کاهش نسبی رشد جرائم درون سازمانی، پایه‌ریزی برای ارتقای سطح معیشت و منزلت کارکنان از طریق عرضه خدمات رفاهی به آنان، آغاز فرایند اجتماعی شدن ناجا، تلاش برای ایجاد زیرساختهای مناسب در سازمان و... از جمله دستاوردهای نیرو در این دوران است؛ به عبارتی دیگر، می‌توان این دوره را آغاز روند بهبود ناجا در حوزه نیروی انسانی و منابع مادی

حرکت ملموس برای اجرای عدالت در آن دانست. هرچند نیروی انتظامی در این دوره نیز فاقد برنامه پنجساله توسعه بود و در برنامه پنجساله دوم توسعه کشور نیز هیچ سهم و نقشی نداشت، پایداری نسبی وضعیت و جهتگیریها برای بهبود و تقویت سیستمهای نظارتی، سازمان را به سمت ارتقای سلامت اداری سوق می داد.

۸-۱-۳. دوره اقدامات راهبردی برای عدالت و مبارزه با فساد (از سال ۸۰ تا ۹۰)

همزمان با برنامه پنجساله سوم توسعه، نمایش چهره‌های کارآمد و به رخ کشیدن کارایی نیرو در جامعه و از بین بردن تردیدها در توانمندی آن، مهمترین هدف نیروی انتظامی شد. «فوریتهای پلیسی ۱۱۰» در مهرماه ۱۳۷۹ تأسیس شد، ایجاد این امکان صرفاً یک روش عملیاتی و کاربردی نبود، بلکه راهبردی اساسی و مهم در فرایند اصلاح امنیت کشور به شمار می‌آمد. سامانه ۱۱۰ در واقع پاسخ به درخواست افسران مؤمن و مدیران عالی پلیس و کشور تأسیس شد که بازخورد این اقدام راهبردی در راستای ثبت سامانه‌های مأموریتها و آسانسازی ارتباط مردم به عنوان امداد، خواه نه تنها چهره سازمان را در عرضه خدمات بهینه انتظامی بهبود بخشید بلکه در پیشگیری از تخلفات و جرائم احتمالی کارکنان در مواجهه با مردم نیز تأثیرگذار بوده است و به سلامت اداری نیز کمک شایانی کرد.

در اجرای اصل هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، که نظارت بر دستگاه‌های دولتی را حق مردم می‌داند و هم چنین رویکرد پلیس اجتماعی و لزوم تعامل و مشارکت و نظارت آحاد مردم بر عملکرد پلیس و تحقق شعار "پلیس پاسخگو و جامعه مسئول"، دفتر نظارت همگانی ناجا، با هدف جلب اعتماد و مشارکت عمومی به منظور توسعه نظارت همگانی، کاهش میزان جرائم و تخلفات کارکنان، گرفتن بازخورد مأموریتها و عملکرد کارکنان و یگانها و فراهم ساختن بستر تصمیم‌سازی برای فرماندهان و مدیران از اواخر سال ۱۳۷۹ با شعار "این بار شما پلیس ما باشید" در تهران (زیر مجموعه بازرسی کل ناجا) تشکیل، و سپس در دیگر استانها و شهرستانها راه اندازی شد و شماره تلفن ۱۹۷ شهری نیز برای این منظور اختصاص یافت. با عنایت به اهمیت کارکرد دفتر نظارت همگانی ناجا، تماسها، نظرها، پیشنهادهای، انتقادهای و شکایتهای مردم به صورت روزانه و هفتگی جمع‌بندی، و به مسئولان گزارش، و دستورهای لازم در مورد پیگیری آنها گرفته می‌شود. ایجاد این مرکز حس نظارت مستمر از سوی خدمات گیرندگان در کارکنان را افزایش داد و در نتیجه در پیشگیری از تخلفات و جرائم کارکنان و سالم‌سازی محیط ناجا تأثیرات قابل توجهی گذاشت و با مشخص کردن اشکالات، کمبودها و انحرافات و اصلاح فرایندها تحقق اهداف راهبردی ناجا را در ارتقای سلامت اداری بهبود بخشید.

ارتقای اثربخشی و بهبود و اصلاح کارکردهای درون و برون سازمان با دو رویکرد انسان محوری (در درون سازمان) و جامعه محوری (در برون سازمان) مهمترین اهداف ناجا در این دوره است. نیروی انتظامی با درک صحیح و بموقع از دگرگونیها، تحول سریع و شتابان محیط، شناخت روندها و جهت‌های این دگرگونیها و پایش مداوم آنها در کنار عبرتگیری از گذشته، توجه به اقتضائات حال و آینده و کنترل مستمر عملکرد و به روز رسانی آنها، هشت رویکرد مهم را در این دوره در دستور کار خود قرار داد که هر کدام از آنها در بحث عدالت و مبارزه با فساد نقش مؤثری داشت که به این موارد اشاره می‌شود: بهینه‌سازی ساختار و سازمان برای چابک‌سازی و ایجاد تعادل بین صف و ستاد، توسعه سرمایه‌های انسانی به عنوان اصلی‌ترین و کلیدیترین سرمایه سازمانی و توسعه آن، توسعه سرمایه‌های مادی و بهره‌گیری از فناوریهای نوین، پیشگیری اجتماعی با تقویت سرمایه‌های اجتماعی سازمان و حفظ و توسعه آن، توسعه نظام مدیریتی بر مبنای شایستگی‌ها، ابتدا به دانش و پژوهش و بهره‌گیری از ظرفیتهای علمی درون و برون سازمان، توسعه اقتدار عملیاتی و اشراف اطلاعاتی.

برخی از دستاوردهای مهم نیرو در این دوره در بحث عدالت و مبارزه با فساد عبارت است: ارتقای تعامل با مراکز و نخبگان علمی و تحقیقاتی کشور و ایجاد شوراهای راهبردی و تحولی و اتاق فکر با ترکیبی از صاحب‌نظران و اندیشمندان درون و برون سازمان، بهره‌مندی از تجهیزات پیشرفته و فناوریهای نوین در جهت افزایش اشراف اطلاعاتی، توسعه امنیت نرم افزاری و کاهش تراحم مردم و پلیس و صیانت از کارکنان با کاهش سطح تماس مردم با پلیس، تلاش برای توانمندسازی کارکنان در زمینه حرفه‌گرایی و دانش حرفه‌ای و افزایش مهارتهای رفتاری و اجتماعی، توسعه بصیرت دینی و تلاش برای ایجاد سازمان متدین، ارزشی و ولایت مدار، ایجاد تحول ساختاری و بهینه‌سازی سازمان برای تقویت سرانگشتان، کوچک‌سازی ستادها و ایجاد تناسب و تعادل بین ساختار با شاخصهایی چون جرم، جمعیت و جغرافیا، توسعه اشراف اطلاعاتی، توجه به مرز و تقویت مرزبانی، توقف رشد جرائم و کاهش جرم، فراگیرسازی، عمق بخشی و توسعه خدمات به کارکنان در جهت افزایش منزلت و توانمندسازی اقتصادی آنان.

در حال حاضر بازرسی به عنوان یکی از رده‌های نظارتی نیروی انتظامی است که با اقداماتی اعم از نظارت و بازرسی، ارزشیابی، انتصابات و توانمند سازی فرماندهان و مدیران، اقدامات صیانتی و پیشگیرانه، رسیدگی به شکایات و جرائم، دریافت و تحلیل پیامهای مردمی و پاسخگویی سریع و دقیق، اقدامات ایمنی و رسیدگی به حوادث و سوانح و به منظور تأمین سلامت کارکنان

و سازمان تلاش می‌کند. با نگرش به اهمیتی که کنترل و نظارت در چگونگی، برنامه‌ریزی، اجرا و نتایج کار دارد و تغییرات بنیادی و اساسی، که در سالهای اخیر در ساختار و تشکیلات بعد از ادغام آن به دست آمده است به علاوه با ارائه روشهای نوینی که در بازرسیها و رسیدگی معمول داشته، بازرسی نیروی انتظامی توانسته است با رویکرد پیشگیری و پالایش تعداد کمی از عناصر نایاب در ناجا و انتصاب شایسته در سطوح فرماندهی و مدیریت و نظارت دقیق و عمیق بر عملکردها و رویدادهایی که در سطح نیرو، چه در بعد مثبت یا منفی اتفاق می‌افتد، زمینه‌های تحرک و تحول را در تمام ابعاد مأموریتی با همکاری دیگر مسئولان این نیرو به گونه شایسته‌ای احیا کند و در این راستا در استقرار عدالت در سازمان و مبارزه با فساد نیز توفیقات خوبی داشته باشد.

۸-۲. برکات و دستاوردهای چله اول

با توجه به تحلیل محتوای مصاحبه با استادان و خبرگان درون و برون سازمانی موارد زیر به عنوان برکات و دستاوردهای چله اول انقلاب در حوزه عدالت و مبارزه با فساد مشخص شد:

۸-۲-۱. کاهش جرائم و افزایش صحت عمل کارکنان

در مدیریت منابع انسانی و نیز حفظ و صیانت کارکنان از خطاهای احتمالی و تهدیدات و آسیبهای مبتلابه شغلی از گامهای اصلی و اولویت‌دار است. در همین ارتباط سه حوزه مکتبی، صیانتی و امنیتی در این برهه از زمان با اهتمام و جدیت به تمام معنا برای حفظ و نگهداشت کارکنان، سازمان، مأموریت و در مجموع کارآمدی ناجا در اجرای وظایف و مقابله با عوامل آلوده‌کننده و مجرمان در جامعه و محیط پیرامون، تلاش دو چندان کردند و پی در پی به دنبال این هستند تا کاهش جرم و مجرم در سازمان به حداقل امکان برسد. نتایج این فرایند و تمهیدات صیانتی با رویکرد به آینده برکات و دستاوردهایی همچون الف: افزایش رضایتمندی آحاد جامعه نسبت به خدمات انتظامی، امنیتی، قضایی، جنایی و... ناجا ب: ارتقای امنیت پایدار و مثال زدنی همراه با احساس امنیت در شهروندان با هدف مرجعیت در منطقه ج: جلب نظر مطلوب مسئولان نظام نسبت به عملکرد ناجا د: تعمیق و توسعه اقتدار مشروع همراه با رأفت و رفتار حکیمانه کارکنان با مردم به عنوان ولی نعمتان نظام در مأموریتها را به دنبال داشته است. در راستای توسعه و رویکرد پیشگیری و مقابله با جرائم کارکنان و با هدف تضمین سلامت کارکنان به عنوان سرمایه‌های اصلی، جلوگیری از ظلم و اجحاف در حق مردم، افزایش اعتماد مردم نسبت به ناجا و نظر به اهمیت موضوع صیانت پایدار، ناجا رویکرد «پیشگیری» را بر مقابله و «پیش‌رویدادی» را بر پس‌کنترلی مقدم داشته است. بنابراین با اقدامات (خلاقانه و نوآورانه، آینده نگاری در مسیر توسعه صیانت پایدار، تشکیل قرارگاه جهادی صیانت، سنجش وضعیت سلامت

اداری) صحت عمل کارکنان ارتقا یافته و جرائم همواره روند کاهشی و صحت عمل کارکنان روند افزایشی داشته است.

۸-۲-۲. ارتقای قانونگرایی و حاکمیت روح عدالت و مبارزه با فساد در قوانین

این اقدامات در حال حاضر موجب حاکمیت روح عدالت و مبارزه با فساد در اقدام و عمل در ناجا شده است: پیگیری رعایت حقوق شهروندی و جلوگیری از ضرب و شتم متهمان، بررسی صورتجلسات حق‌الکشف کالای قاچاق، بررسی فرایند نگهداری اموال بلاصاحب، بررسی ضوابط و مقررات چگونگی پرداخت اضافه کار به مدیران و کارکنان، بررسی ضوابط و مقررات چگونگی هزینه کرد دیگر منابع، کنترل پارکینگهای طرف قرار داد با ناجا، بررسی صحت عمل کارکنان گشت پلیس راه، بررسی مشاغل صوری در حوزه‌های صف و ستاد، بررسی صحت اجرای معاینات پزشکی، تدوین پیش‌نویس آیین‌نامه امور بازرسی، پیش‌بینی مرکز فنی و هوشمند کشف جرائم کارکنان، تدوین سند راهبردی بازرسی کل، تدوین منشور اخلاقی کارکنان بازرسی، تعیین شاخصهای سامانه مبنای دبیرخانه اشراف کلی فرماندهی در حوزه بازرسی، تهیه و تدوین نقشه راهبرد حوزه بازرسی و نظارت ناجا، تشدید برخورد در کمیسیون انضباطی موضوع ماده ۱۲۱ قانون مقررات استخدامی، فعال شدن کمیسیون ماده ۱۴۶ قانون مقررات استخدامی، تشویق آنی (پاداش نقدی) کارکنان رد رشوه کننده.

۸-۲-۳. بهره مندی از ساختارهای عدالت محور و مبارزه با فساد

ساختارهای ناصواب خود عاملی برای شکل‌گیری تبعیض و نابرابری است. تأثیرات این ساختارها، هم در عملکرد دستگاه‌های دولتی مشهود است و هم در دستگاه قضایی؛ به واقع هم نبود قانون و هم قانون بد موجب شده است خروجی برخی دستگاه‌ها به طور طبیعی منافی عدالت باشد. راه حل آن نیز اصلاح ساختارها از طریق تدوین قوانین و ایجاد ساختارهای نوین و مؤثر برای کاهش فساد و ارتقای عدالت در سازمان است. مکانیزه کردن فعالیتها و آسانسازی اعطای خدمات به مردم با کاهش برخورد مستقیم پلیس و مردم، آسانسازی ارتباط مردم و مسئولان و ارتقای نظارت همگانی بر پلیس و افزایش قدرت پاسخگویی، ایجاد انضباط مالی و بازرسیهای هدفمند در سالم‌سازی سازمان تأثیر بسزایی داشته است؛ بنابراین در ناجا برای افزایش رضایتمندی خدمات گیرندگان (اعم از شهروندان و کارکنان داخل سازمان) ساختارهایی تشکیل و راه‌اندازی شد که به چند نمونه آن اشاره می‌شود: ایجاد مرکز نظارت همگانی (۱۹۷) برای رسیدگی به انواع گزارشهای مردمی در قالب انتقاد، شکایت، پیشنهاد و درخواست و تقدیر، تدوین حقوق شهروندی، ایجاد مکن (مدیریت کیفیت ناجا)، فعال کردن سامانه جامع خدمات پلیس‌های تخصصی (راهور،

وظیفه عمومی، پلیس اطلاعات و امنیت عمومی)، خدمات فوریتی ۱۱۰ در سراسر کشور به اقبال مختلف جامعه، خدمات پلیس + ۱۰، سامانه ۱۴۷ (رسیدگی به شکایات درون سازمانی نیروها)، مرکز نظارت و پایش هوشمند پلیس پیشگیری ناجا (نظارت هوشمند بر کلانتریها).

۸-۲-۴. به کارگیری فناوریهای نوین و هوشمندسازی نظارت و بازرسی

به منظور بهره‌برداری و بهره‌مندی کیفی از اطلاعات و سرعت در فرایند کارها در تمامی رده‌های بازرسی تا پایین‌ترین سطح سازمانی و سرعت و دقت در تبادل اطلاعات و امکان نظارت و کنترل فرایند کارها و برنامه‌های تدوینی و در راستای کاهش جرائم و ارتقای سلامت اداری و عدالت محوری در مأموریتها، سامانه‌های بازرسی کل شامل سامانه ارزشیابی و انتصاب فرماندهان و مدیران، سامانه رسیدگی به شکایات و جرائم کارکنان، صیانت و ایمنی سامانه عملیات بازرسی و اطلس جرائم تولید و راه اندازی شد.

۸-۲-۵. افزایش اعتماد و رضایتمندی مردم

افزایش اعتماد و رضایتمندی مردم از اولویتهای اصلی نیروی انتظامی به شمار می‌رود. برابر اعلام مراجع رسمی بر اساس نظر سنجیها و تحقیقات، اعتماد، علاقه‌مندی و رضایتمندی مردم از ناجا افزایش یافته، و ناجا در مقایسه با دیگر سازمانها از نمره مطلوبی برخوردار است. استانداردهای و تعالی رفتار و ارتقای مهارت‌های مرتبط با دانش، بینش و سلوک رفتاری و عرضه حداکثر خدمات به شهروندان در موقعیتهای مختلف عادی و بحرانی (سیل، زلزله، مراسم اربعین سید الشهداء (ع) و...) در تصویرسازی از پلیس حرفه‌ای و مهربان در ذهن مردم نقش بسزایی داشته است. آگاه‌سازی مردم و اطلاع‌رسانی و ارتباط چهره به چهره مردم با مسئولان ناجا برای طرح مسائل برابر بازخورد پیامهای مردم در مرکز ۱۹۷ و نظرسنجی‌ها گویای اعتماد و رضایتمندی روز افزون مردم است. مطابق با اصل هشتم قانون اساسی، شهروندان نسبت به حاکمان حقوقی دارند و می‌توانند با توجه به اصل امر به معروف و نهی از منکر، دیدگاه‌ها و توقعات خود را به مسئولان انعکاس دهند و درخواست رسیدگی و مساعدت کنند. در تعاریف و شعارهای سازمانی، دفترهای نظارت همگانی (پل ارتباطی مردم و مسئولان ناجا) معرفی می‌شود؛ با این تعریف اهمیت و جایگاه این تشکیلات تا حدودی مشخص می‌شود. اگر اقدامات آن به گونه‌ای باشد که موجب دلگرمی مردم و تشویق آنها به مشارکت با پلیس در تأمین و برقراری نظم و آرامش در جامعه شود، می‌توان گفت در جلب سرمایه اجتماعی موفق عمل کرده است و این موضوع می‌تواند به گسترش عدالت و در مقابله به فساد تأثیر بسزایی داشته باشد. بیش از دو دهه است که نیروی انتظامی با تأسیس مرکز نظارت همگانی در پایتخت و دفترهای نظارت همگانی در استانها و در اختیار گذاشتن ابزار

ارتباطی سهل الوصول مانند تلفن ۱۹۷، مراجعه حضوری و... به گرفتن نظر مردم در قالب انتقاد، شکایت، پیشنهاد و درخواست و تقدیر اقدام کرده که این امر در راستای جلب مشارکت و توسعه فرهنگ نظارت مردمی بر پلیس انجام گرفته و با استقبال گسترده شهروندان سراسر کشور در سالهای اخیر رو به رو شده است.

۸-۲-۶. اشراف اطلاعاتی

در حال حاضر با اقدامات زیر، اشراف اطلاعاتی خوبی بر یگانهای ناجا حاکم، و در زمینه تشخیص و اصلاح انحرافات و ناهنجاریها و تطبیق اقدامات با اهداف تعیین شده قدمهای خوبی برداشته شده که به این شرح است:

- تشکیل قرارگاه جهادی آموزش با رویکرد توسعه و ارتقای افزایش سنجش مهارت و دانش افزایی کارکنان به صورت تخصصی و ارتقای سطح توان رزمی کارکنان در تیراندازی با سلاح و توان جسمانی کارکنان

- بازرسی و نظارت آموزشی در حوزه مأموریتی (راهور، پیشگیری، پاوا، آگاهی، مبارزه با مواد مخدر، پلیس راه و یگان ویژه و فرماندهی مرزبانی ناجا) و گرفتن آزمون دانشی و مأموریتی از کارکنان بر اساس کتابچه‌های تدوین شده در تمامی فرماندهی انتظامی، فرماندهی مرزبانی و بازرسی از تمامی رده‌ها

- نظارت و ارزیابی طرح نوروزی به منظور نظارت بر عملکرد رده‌ها و پلیس‌های تخصصی در فرماندهی انتظامی استانها در ایام نوروز هر ساله گروه‌های محسوس و نامحسوس تشکیل می‌شود.

- نظارت و ارزیابی هفته ناجا، که به منظور نظارت بر عملکرد رده‌ها در هفته ناجا با تهیه و تدوین پیوست بازرسی و ارزیابی دستورالعمل اجرای برنامه‌های هفته ناجا با هماهنگی رده‌های ذی‌ربط ناجا (معاونت اجتماعی ناجا، معاونت نیروی انسانی ناجا) برای نظارت از پلیس‌های تخصصی مورد ارزیابی قرار گرفته است.

۸-۲-۷. بهبود معیشت و محرومیت زدایی

به منظور عرضه خدمات عادلانه به آحاد کارکنان ناجا و کاستن از نارضایتی‌ها و جلوگیری از بروز هر گونه فساد، موضوع ارتقا و بهبود وضعیت معیشتی و رفاهی کارکنان به صورت ویژه مورد توجه قرار گرفته است. احداث و تحویل طرحهای مسکونی ویژه کارکنان در قالب قرارگاه مسکن، توسعه خانه‌های سازمانی، پرداخت وام به کارکنان، پرداخت کمک هزینه مسکن (ودیعه)، راه اندازی سیستم کارت هوشمند خدمات، اعزام کارکنان به اماکن زیارتی و تفریحی، بازدیدهای مؤثر و مستمر فرماندهان و کارکنان در نیروی انتظامی و رسیدگی به مشکلات آنها بویژه در

مرزبانی، ایجاد خانه‌های سازمانی در مرزها و تجهیز یگانها در حوزه خودرو، سلاح، تجهیزات ایمنی و... از جمله اقداماتی است که در راستای بهبود و ارتقای وضعیت معیشتی کارکنان در سازمان به جد دنبال می‌شود و توجه به کارکنان در این زمینه‌ها در ارتقای انگیزه و روحیه و نشاط آنان تأثیر بسزایی داشته است.

۸-۲-۸. سرمایه انسانی ایثارگر و فداکار

نیروی انتظامی تاکنون ۱۳ هزار شهید تقدیم انقلاب اسلامی کرده است که از این تعداد، هشت هزار شهید به دوران دفاع مقدس مربوط است و بقیه در راستای تأمین امنیت مردم در داخل کشور و در مرزها به شهادت رسیده‌اند. هم‌چنین نیروی انتظامی ۲۲ هزار جانباز تقدیم انقلاب اسلامی کرده که از این تعداد ۱۲ هزار و ۵۰۰ جانباز به دوران دفاع مقدس مربوط است. ناجا دو هزار و ۱۰۰ جانباز نیز دارد به اضافه اینکه ۱۲۶ هزار نفر از رزمندگان دوران دفاع مقدس از نیروهای کمیته انقلاب اسلامی، ژاندارمری و شهربانی بودند. افزایش کارکنان با صحت عمل در مقایسه با سالهای گذشته، حضور کارکنان در عملیتهای مردم‌یاری به صورت "داوطلب" و "خودجوش" از قبیل "طرح اردوهای جهادی، تأمین امنیت مراسمات مذهبی بویژه کنگره عظیم اربعین حسینی (ع)، کمک به زلزله‌زدگان، کمک به سیل زده‌ها، کمک مالی به آسیب دیدگان از ویروس کرونا در استانهای مختلف" از دیگر اقدامات ایثارگرانه کارکنان است. ناجا با اجرای برنامه‌های اثربخش در راستای ارتقای بنیانهای معرفتی و تعمیق باورهای دینی کارکنان قدمهای مؤثری برداشته است و در حال حاضر وجود سرمایه انسانی ایثارگر و از خودگذشته، که مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) آنان را مجاهدان فی سبیل الله نامیده است، بیشترین نقش را در استقرار عدالت و سالم‌سازی سازمان داشته‌اند. امروزه مردم ناجا را امین خود به حساب می‌آورند.

۸-۲-۹. توسعه و توانمندسازی فرماندهان و مدیران

در حال حاضر توسعه و توانمندسازی فرماندهان و مدیران جزء اولویتهای راهبردی ناجا است. در این راستا توفیقات خوبی به دست آمده است. برخورداری از فرماندهان و مدیران توانمند بالقوه (حداقل سه نفر برای هر یک از پست‌های فرماندهی و مدیریتی) موجب شده است پست‌های فرماندهی و مدیریتی تکمیل، و در تمامی جایگاه‌ها مسئول توانمند و پاسخگو گمارده شود. اقدامات زیر در توسعه و توانمندسازی فرماندهان و مدیران نقش اساسی داشته است:

- طراحی سامانه ارزشیابی و انتصابات و انتصاب فرماندهان و مدیران اصلح

- ارزشیابی سیستمی فرماندهان و مدیران

- هدفمند کردن تحصيل در مقطع دکتری و کارشناسی ارشد با رویکرد جان‌سپهری و

معرفی و اعزام به تحصیل کارکنان در مقطع دکتری دانا، دانشگاه علوم انتظامی و دافوس با رویکرد شناسایی و عضویایی

- استعدادیابی و شناسایی کارکنان شایسته و واجد شرایط مدیریت در سازمان
- نهادینه سازی فرهنگ شایسته خواهی در سازمان
- تحقق رویکرد جوانگرایی با انتصاب نیروهای جوان مستعد، مؤمن و انقلابی در مشاغل حساس فرماندهی و مدیریتی
- تدوین و اجرای سازکار اجرایی همتیایی و جانشین پروری
- اجرای دوره های بصیرت به صورت سالانه از سال ۸۶ برای فرماندهان و مدیران سطح ۱ و ۲ ناجا، ساعس و ساحفا به منظور نگرش سازی و بینش افزایی (بصیرت افزایی فرماندهان و مدیران) حساسیت افزایی نسبت به آرمانگرایی و ولایت مداری فرماندهان و مدیران و تقویت روحیه انقلابی فرماندهان و مدیران
- اجرای کارگاه های آموزشی توان افزایی برای فرماندهان و مدیران با رویکرد مهارت محوری از سال ۱۳۹۵ در سه بعد (مدیریتی، رفتاری، شخصیتی)

۸-۲-۱۰. کاهش حوادث و سوانح

برای تحقق امر مهم ایمنی براساس فرمان فرماندهی معظم کل قوا حضرت امام خامنه ای (مدظله العالی) واحد ایمنی در سازمانهای نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران، و در ناجا نیز معاونت ایمنی در زیرمجموعه بازرسی کل ناجا تشکیل و راه اندازی شد. با راهبرد حفظ و استقرار سطح ایمنی در ناجا و با هدف تعیین و ترویج فرهنگ ایمنی برنامه های ذیل، همه ساله با سیاستگذاری معاونت ایمنی بازرسی کل اجرا می شود که نتیجه اقدامات کاهش مستمر سوانح و حوادث در سازمان بوده است.

- شناسایی زمینه ها و پیشگیری از حوادث و سوانح
- نظارت و ارزیابی الزامات ایمنی
- اطلاع رسانی و عبرت آموزی حوادث و سوانح گذشته
- آموزش و آگاه سازی فرماندهان و رؤسا و مدیران و آحاد کارکنان نسبت به رعایت الزامات ایمنی ابلاغی

- تحلیل حوادث به وقوع پیوسته

- بررسی و تحلیل حوادث رخ داده

- توسعه دانش و فرهنگ ایمنی

- توجیه و ارشاد جداگانه فرماندهان و کارکنان نسبت به مسائل ایمنی
- تشکیل میز ایمنی در دانشگاه دفاع ملی و برگزاری کارگاه‌ها و همایش‌های علمی ایمنی
- تهیه و تدوین طرح پیشگیری همه جانبه و چند نهادی (آسیب‌های عمدی به خود، خودزنی و خودکشی) با مشارکت ۱۷ رده ناجا

۸-۳. افقها

یکی از آرمانهای انقلاب اسلامی مبارزه با فساد و برقراری عدالت است. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی مسئله مبارزه با فساد و تحقق عدالت در صدر مطالبات امام راحل و رهبر معظم انقلاب بوده و هست. از نگاه ایشان تحقق عدالت با مبارزه با فساد، پیوسته امکانپذیر است. در بیانیه گام دوم، که سند مبنای الگوی پیشرفت ما در افق چله دوم انقلاب اسلامی است، نیز این امر مورد تأکید قرار گرفته است. در چهارمین مأموریت و توصیه راهبردی که مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب فرموده‌اند (عدالت و مبارزه با فساد) است. مطالبات و تدابیر رهبری، منشور حرکت ناجا در ارتقای سلامت و مقابله با فساد است. از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) ناجا امروز نهادی انقلابی، چهره نظام، مدار امنیت و نظم است و هیچ وقت مقبولیتی به قدر امروز در میان مردم نداشته است و جهتگیری آن باید تعالی و ترقی روز به روز با حفظ ارزشها، قدرت، عزت و اقتدار و ارتقای روحیه خدمت در چارچوب ارزشهای اسلامی و قرآنی باشد. ناجا باید سالم، امین، مردمدار و دلسوز باشد. پارسایی و پاکدامنی در همه جای این نیرو مشاهده شود و تلاش کند تا با امانت، سلامت و صداقت اخلاقی عملی، اطمینان و اعتماد در دل یکایک شهروندان ایجاد کند و مردم باید نیروی انتظامی را از خود بدانند. در این جهت مهمترین رهنمودهای ایشان برای ارتقای سلامت اداری و مبارزه با فساد، که هم اکنون در دستور کار ناجا قرار دارد و افقهای زیر نیز بر همین مبنا ترسیم شده است:

- حرکت جدی و حقیقی برای سازندگی درونی نیرو یعنی سازندگی معنوی، پرهیز از فساد، کجروی و انحراف در مسائل شخصی و سازمانی

- مبارزه با نفوذ فساد در بدنه نیرو، حداکثر اهمیت به صحت عمل، درستکاری و امانت درون نیرو، سالم‌سازی هر چه بیشتر فضای درونی نیرو، بزرگ شمردن تخلفات داخلی نیرو، عدم هرگونه اهمال و برخورد جدی با تخلف یا خیانت، پیگیری هرگونه کوتاهی - قصور یا تقصیر در هر کجا بدون اغماض

سلامت سازمانی نیروی انتظامی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ چرا که پلیس در بستر فضای سالم سازمانی خود می‌تواند اهداف و رسالت خود را جامه عمل ببوشاند. از آنجا که شناخت ویژگیها و اهداف نظارت و کنترل به منظور بهبود عملکرد ایجاد سلامت و توسعه سازمانی پلیس بسیار مهم است، تخلفات و جرائم کارکنان شاغل در سازمانهای پلیس نیز به عنوان بخشی از تخلفات و جرائم سازمانهای دولتی و نهادهای اجتماعی است که ویژگیهای خاص خود را نیز دارد. بر این اساس پیشگیری و کنترل تخلفات و جرائم نیروی انسانی و صیانت از آنان در ناجا نیازمند توجه به شرایط و ویژگیهای خاصی است که در این سازمان حاکم است. امری که باید مورد توجه تصمیم گیران و دست‌اندرکاران برنامه‌های پیشگیری از تخلفات و جرائم نیروهای پلیس قرار گیرد؛ با وجود این صیانت از نیروی انسانی در هر سازمانی مستلزم تدوین یک راهبرد عقلایی و منسجم در زمینه پیشگیری از تخلف و جرم است تا ذی‌نفعان آن سازمان طعم عدالت را بچشند و از سلامت سازمان بهره ببرند.

۸-۳-۲. استقرار نظام شایسته‌سالاری

شایسته‌سالاری از جمله عواملی است که موجب شکوفایی، وفاداری و تعهد کارکنان به کار و سازمان می‌شود. ناجا در تأمین و ایجاد نظم و آرامش در جامعه و در توسعه امنیت پایدار نقش اساسی و تعیین کننده‌ای دارد. حال برای موفقیت این سازمان در راستای رسیدن به اهداف و چشم انداز تدوین شده و توان مقابله با تهدیدات و آسیب‌های پیش رو (در حوزه عدالت و مبارزه با فساد) نیاز به فرماندهان و مدیرانی است که سلامت و صحت عمل را سرلوحه عمل خویش قرار دهند تا قادر به تحقق انتظارات در توسعه سلامت اداری و مقابله با فسادهای اداری باشند. بدیهی است تا فرماندهان و مدیران، که سکنداران سازمان هستند از شایستگی‌های لازم برخوردار نباشند در ارتقای سلامت اداری و عدالت موفق نخواهند بود و در مقابل، مدیریت صحیح افراد لایق و شایسته می‌تواند شدت آسیب‌ها را کاهش دهد و موجب افزایش بهره‌وری در سازمان شود و با استقرار شایسته‌سالاری عدالت و مبارزه با فساد به وضعیت مطلوب برسد.

۸-۳-۳. مشارکت حداکثری مردم در راستای نظارت همگانی

به اعتقاد اندیشمندان علوم سیاسی و اداری، اگر دولتها و حکومتها نتوانند نیازها و خواسته‌های مادی و معنوی رضایت شهروندان را برآورده سازند، بحرانهای مختلفی از قبیل بحران اعتماد عمومی، مشروعیت، مشارکت عمومی و همگرایی در جامعه ایجاد می‌شود که ضمن کاهش کارایی و اثربخشی نظام سیاسی و اداری، موجب بروز گسست در فرایند توسعه خواهد شد.

چنانچه واحدها و یگانهای از ناجا بتوانند ارتباط مثبت و سازنده بین مردم و پلیس را گسترش دهند، می‌توانند اعتماد و مشارکت مردم را به عنوان یکی از گرانبهاترین سرمایه‌های اجتماعی جلب کنند؛ این مهم نه تنها از جهت نظری بلکه از دید قانونی (قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران) و نیز مبانی شرع مقدس اسلام نیز قابل توجه است. مطابق با اصل هشتم قانون اساسی، شهروندان نسبت به حاکمان حقوقی دارند و می‌توانند با توجه به اصل امر به معروف و نهی از منکر، دیدگاه‌ها و توقعات خود را به مسئولان انعکاس دهند و درخواست رسیدگی و مساعدت کنند. در تعاریف و شعارهای سازمانی، دفترهای نظارت همگانی، (پل ارتباطی مردم و مسئولان ناجا) معرفی می‌شود. با این تعریف اهمیت و جایگاه این تشکیلات تا حدودی مشخص می‌شود. اگر اقدامات آن به گونه‌ای باشد که موجب دلگرمی مردم و تشویق آنها به مشارکت با پلیس در تأمین و برقراری نظم و آرامش در جامعه شود، می‌توان گفت در جلب سرمایه اجتماعی موفق عمل کرده است و این موضوع می‌تواند با اصلاح سازمان و کارکنان، مقابله با فساد و پاکسازی سازمان را سرعت بخشد.

۸-۴. الزامات تداوم هدفمند و موفقیت آمیز عدالت و مبارزه با فساد

تحقق هر یک از ارزشهای اجتماعی در جامعه نیازمند الزاماتی است که عدالت نیز از این وضعیت مستثنی نیست. رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) به برخی از این الزامات چنین اشاره می‌کند: «عدالت، با من بمیرم، تو بمیری درست نمی‌شود. عدالت با تعارف درست نمی‌شود؛ اولاً قاطعیت می‌خواهد، ثانیاً ارتباط با مردم می‌خواهد، ثالثاً ساده زیستی و مردمی بودن لازم دارد و بالاتر از همه، خودسازی و تهذیب می‌خواهد؛ این هم جزو پیش شرطهای اجرای عدالت است. اول، باید خودمان را درست کنیم و یک دستی به سر و صورت خودمان بکشیم تا بتوانیم عدالت را اجرا کنیم. وظیفه من و شما اینهاست. واقعاً باید با ویژه خواران و فساد مبارزه کنیم» (۸۵/۰۳/۲۹).

بنابراین الزامات (در ادامه) باید توسط مخاطبان بیانیه گام دوم مورد توجه قرار گیرد و برای تعیین و تحقق آن تلاش شود. به واقع اگر تحقق عدالت، فریضه‌ای واجب و رسالتی متعالی است، تحقق مقدمات و الزامات آن نیز واجب خواهد بود که به این شرح زیر است:

۸-۴-۱. خدامحوری و پاکدستی مجریان عدالت و مبارزه با فساد

خداباوری صادقانه و خالصانه، انسان را از بحرانها و خطرهای نجات می‌دهد. ایمان و باور پلیس مسلمان به خدا، تقلیدی، گذرا، سطحی و ناقص نیست؛ بلکه آگاهانه است. ایمان آگاهانه بر پایه عقل و منطق استوار، و محکم و متقن است و در قلب و دل انسان جای دارد. اساس این نوع ایمان،

محاسبه، بررسی، تجزیه و تحلیل عمیق است و نیز مورد تأکید بزرگان دین است. از سویی دیگر در عالیترین منابع اسلامی، همواره ما را به فکر، تدبّر، نظر و مشاهده عینی همواره با تجزیه و تحلیل منطقی در آفرینش دعوت کرده‌اند. پلیس مسلمان با این ویژگی، همه سختی‌های کاری را می‌پذیرد و خدمت به بندگان خدا را در واقع خدمت به خدا می‌داند و به آن عشق می‌ورزد. پلیس اسلامی حضور خداوند را همیشه و در همه جا احساس می‌کند و هیچ گاه از آن غافل نیست؛ زیرا خداوند خودش را از هر چیزی به انسان نزدیکتر می‌داند. پلیس وقتی می‌تواند درست عمل به وظیفه کند که دیندار و پایبند به اصول باشد و همواره حضور خدا را در کنار خود احساس کند. اگر دینداری و پایبندی به اصول و احساس حضور الهی نباشد، پای امنیت هم بشدت می‌لنگد؛ حتی پلیس‌هایی که در نقاط دیگر دنیا به انضباط و نظم دقیق معروفند، اگر از قید معنوی، حاکم درونی و احساسی که بر همه وسوسه‌ها غلبه دارد، بی‌بهره باشند، کارایی لازم را نخواهند داشت (یوسفیان، ۱۳۹۳، ص ۵۷).

نیروی انتظامی، مسئولیت مبارزه با بخشی از مفاسد را در کشور بر عهده دارد و طبعاً کسی که می‌خواهد با آلودگی و فساد مبارزه کند، اول خودش باید سالم و پاک باشد. پاکدستی در هر کاری، مهم است. واگذاری مسئولیت به افرادی که این ویژگی را دارند، موجب اطمینان و اعتماد می‌شود. پرهیز از تصرف در اموال سازمان، که بیت‌المال به شمار می‌رود، نیز از بدیهیات پاکدستی است؛ زیرا همه امکانات اداری و سازمانی امانت الهی است که پیاپی باید از آن در محدوده سازمان مربوط استفاده کرد و استفاده شخصی از آنها نوعی خیانت در امانت است؛ از این رو پلیس اسلامی دستش را به مال حرام آلوده نمی‌کند و می‌کوشد روزی حلال به دست آورد و بسیار پاکدست است و شخص ناپاکدست شایستگی پلیس شدن را ندارد و مناسب مجموعه نیروی انتظامی نیست.

در همین راستا حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) می‌فرمایند: "مبارزه با فساد نیازمند انسانهایی با ایمان و جهادگر و منبع‌الطبع با دستانی پاک و دل‌هایی نورانی است" (بیانات مقام معظم رهبری مدظله‌العالی در بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲).

در جایی دیگر ایشان می‌فرمایند: "در مورد مسئله فساد هم چند نکته را عرض می‌کنیم. خب الحمدلله توجه به قضیه فساد در قوه قضاییه اوج گرفته. البته قبل از این دوره شروع شده بود و لیکن حالا بحمدالله در اوج است و مورد توجه است و مردم هم که نگاه می‌کنند، می‌بینند شما برخورد با مفسد می‌کنید، ملاحظه نمی‌کنید و قاطع وارد میدان می‌شوید، واقعاً خوشحال می‌شوند؛ امیدوار می‌شوند؛ چون فساد و مفسد یک ضربه بزرگی به زندگی مردم و به روحیه مردم و به ایمان و اعتقاد مردم است. حقیقتاً و انصافاً فساد مالی... به همراه فسادهای دیگر که

حالا آنچه فعلاً در دستور کار قوه قضاییه است، فسادهای مالی و اقتصادی است... گرفتاری بزرگی است، یک ویروس خطرناکی است مثل همین ویروس کرونا و مثل ویروس کرونا واگیردار هم هست؛ بشدت واگیردار و مسری است؛ یعنی فساد در یک جا، سریع و شدید به جاهای مختلف سرایت می‌کند. یک مفسد فقط خودش مفسد باقی نمی‌ماند، دیگران را هم به دلایل مختلفی به فساد سوق می‌دهد و اتفاقاً در ویروس کرونا، که دست آلوده و ناپاک، مایه انتقال ویروس است در فساد هم دستهای آلوده و ناپاک موجب می‌شوند که فساد منتقل بشود و دست به دست بشود؛ منتها خب در ویروس کرونا این دست را اگر صابون زدیم و شستیم، مسئله تمام می‌شود [اما] آنجا دیگر آن دست با صابون زدن و شستن تمام نمی‌شود؛ جز قطع شدن چاره‌ای ندارد. بنابراین مسئله، مسئله بسیار مهمی است" (بیانات در حضور رئیس و کارکنان قوه قضاییه، ۹۹/۰۴/۰۷).

۸-۴-۲. گفتمان‌سازی در دستیابی به عدالت و مبارزه با فساد

عدالت و مبارزه با فساد را می‌توان یکی از مهمترین و محوریت‌ترین مفاهیم کلان گفتمان انقلاب اسلامی دانست. در واقع یکی از عوامل خیزش انقلابی ملت ایران در برابر نظام ستمشاهی، گسترش تبعیض اجتماعی، سیاسی و اقتصادی و عدم توجه به افشار پایین دست جامعه بود. عدالت و مبارزه با فساد، آرمانی بلند و انسانی است و کمتر فرد یا جامعه‌ای را می‌توان پیدا کرد که در پی تحقق این آرمان نباشد.

یکی از تأکیدات رهبر معظم انقلاب اسلامی (مد ظله العالی) ضرورت گفتمان‌سازی مفاهیمی است که می‌توانند به عنوان پیشرانهای انقلاب اسلامی عمل کنند. اهمیت گفتمان‌سازی در نگاه ایشان به این دلیل است که اگر می‌خواهیم یک خواسته‌ای تحقق پیدا کند، قدم اول این است که این خواسته را به صورت گفتمان پذیرفته شده در بیاوریم (۹۴/۴/۱۳). به واقع اگر تفکری به صورت گفتمان درآمد، اجرای آن دیگر کار دشواری نیست (۹۰/۱۰/۱۴). در نگاه ایشان گفتمان یعنی مفهوم و معرفتی در برهه‌ای از زمان که در جامعه همه‌گیر بشود (۸۸/۹/۲۲). در واقع گفتمان یعنی باور عمومی؛ یعنی آن چیزی که به صورت سخن مورد قبول عموم تلقی بشود؛ مردم به آن توجه کنند (۹۲/۱۲/۱۵). از این دیدگاه گفتمان جامعه مثل هواست؛ همه تنفسش می‌کنند؛ چه بدانند، چه ندانند؛ چه بخواهند، چه نخواهند.

۸-۴-۳. برخورداری از قوانین عادلانه

قوانین و مقررات در هر سازمان سالم انگیزاننده است. اگر مبارزه با فساد برنامه‌ریزی شده و براساس قوانین نباشد به نتیجه نخواهد رسید. ضرورت دارد تمام دستگاه‌های قانونگذار، سیاستگذار و نظارت کننده در قوانین و مقررات چند پهلو، تفسیرپذیر و مبهم و فسادخیز و

فسادانگیز بازنگری، و آنها را با توجه به اهتمام در زمینه ارتقای سلامت اداری و مبارزه با فساد و برقراری عدالت اصلاح کنند تا بسترها و زمینه‌های فسادخیز از بین برود.

قانونگرایی و احترام به قوانین از اصول مسلم اخلاقی است که در همه جوامع متمدن بر آن تأکید می‌شود. پلیس به عنوان متولی اصلی اجرای قوانین انضباطی و کسی که باید همواره بر اساس قانون عمل کند، لازم است خود از قوانین عادلانه بهره جوید و آن را اجرا کند (یوسفیان، ۱۳۹۳، ص ۲۶۴). از نظر رهبر دوراندیش و فرزانه انقلاب، قوانین عادلانه، یکی از سه رکن عدالت اجتماعی است که معماران و طراحان نظام اجتماعی و مدیران و سیاستگذاران در پی‌ریزی بنیانها و سازمانهای اجتماعی باید همواره آنها را مدنظر قرار دهند: «رکن اول، قوانین عادلانه است که به نظر معتقدان به اسلام این قوانین عادلانه فقط قوانین اسلام است؛ زیرا اسلام قوانین خود را از وحی خدا می‌گیرد و خدا، که دانای همه اسرار و رموز عالم است، قوانین جامعه اسلامی را منطبق با قوانین فطرت و طبیعت جهان قرار می‌دهد. اگر قوانین الهی اجرا بشود، عدل به معنای واقعی در جامعه مستقر خواهد شد.» بنابراین تلاشگران تحقق عدالت باید تلاش کنند تا در گام اول کاستی‌های قوانین موجود برطرف، و در نهایت قوانین عادلانه‌ای تدوین شود تا معیاری برای عمل قرار گیرد. در سیاستهای کلی قضایی، مقام معظم رهبری مصوب ۱۳۸۱ نیز بر اصلاح ساختار نظام قضایی کشور در جهت تضمین عدالت و تأمین حقوق فردی و اجتماعی تأکید شده است. در همین راستا حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) می‌فرمایند: " اگر بخواهیم حرکتی که به سمت اهداف الهی و اسلامی و رعایت حقوق مردم ترسیم شده است، تعقیب شود، بدون ضمانت اجرا ممکن نیست و این ضمانت اجرا عمدتاً در دست قوه قضاییه است. این، قوه قضاییه است که با تخلف و کجروی و انحراف - عمدیش را به یک نحو، خطئی‌اش را به نحو دیگر - برخورد و از تکرار آن جلوگیری می‌کند. در واقع قوه قضاییه ضامن صحت عمل مسئولان نظام و آحاد مردم و تأمین حقوق آنها در نظام اسلامی است. اگر ما تشنه عدالتیم، تضمین تحقق عدالت با سلامت و کارآمدی قوه قضاییه میسر است " (بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار رئیس، معاونان و کارکنان قوه قضاییه، در آستانه سالروز هفتم تیر ۱۳۸۱/۰۴/۰۵).

۴-۴. بازدارندگی از اشرافی‌گری و اسراف

حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در این زمینه می‌فرمایند: یک مسئله مهم دیگری که فقط مسئله شما نیست و مسئله کشور است، مسئله اشرافیگری است. بلای اشرافیگری، بلای بزرگی است. برای بنده تصویر یک ساختمانی را که با پول بیت‌المال در یک نقطه‌ای ساخته شده

است آوردند. من حیرت کردم واقعاً که چطور جرئت شده است. چطور دست و دل کسی به او اجازه داده است که پول بیت‌المال را صرف یک چنین چیزی بکند. مسئله اشرافیگری اگر چنانچه رایج شد، جزو سبک زندگی ما شد، آثار و تبعات آن و ریزشهایی که به وجود می‌آید، دیگر انتهایی ندارد، خیلی مشکل است، خیلی کار را مشکل خواهد کرد؛ این را بایست [در نظر] داشته باشید (دیدار با نمایندگان و کارکنان مجلس شورای اسلامی، ۹۷/۳/۳۰).

پلیس مسلمان و انقلابی نسبت به دنیا و تعلقات آن بی‌رغبت و بی‌میل، و در زندگی ساده زیست و قانع است؛ با وجود برخورداری از مال و مقام و موقعیت به هیچ یک از آنها دل نمی‌بندد. در همین راستا حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) می‌فرمایند: "بهترین کیست؟ من نسبت به شخص، هیچ گونه نظری ابراز نمی‌کنم؛ اما شاخصهایی وجود دارد. بهترین، آن کسی است که درد کشور را بفهمد؛ درد مردم را بداند؛ با مردم یگانه و صمیمی باشد؛ از فساد دور باشد؛ دنبال اشرافیگری خودش نباشد. آفت بزرگ ما اشرافیگری و تجمل‌پرستی است. فلان مسئول اگر اهل تجمل و اشرافیگری باشد، مردم را به سمت اشرافیگری و به سمت اسراف سوق خواهد داد" (بیانات در جمع مردم استان کردستان در میدان آزادی سنندج، ۱۳۸۸/۰۲/۲۲).

در جایی دیگر ایشان می‌فرمایند: "اسلام برای ثروت اهمیت قائل است؛ اعتبار قائل است. تولید ثروت در اسلام مطلوب است؛ منتها با نگاه الهی و معنوی. نگاه الهی و معنوی این است که از این ثروت برای فساد؛ برای ایجاد سلطه؛ برای اسراف نباید استفاده کرد؛ از این ثروت بایستی برای سود جامعه بهره برد" (بیانات در نخستین نشست «اندیشه‌های راهبردی»، ۱۳۸۹/۰۹/۱۰).

۸-۴-۵. صیانت از منابع انسانی

نیروی انسانی در راه دستیابی به اهداف هر سازمان و نهاد، مهمترین سرمایه است. بنابراین برای حفظ و نگهداری از آن باید توجه جدی کرد. و از همه مهمتر، چنانچه در سازمان برای نگهداری نیروهای شایسته چاره‌اندیشی نشود، سازمان با مشکلات بسیاری از جمله عدم بهره‌وری رو به رو خواهد شد. نیروی انسانی ناکارآمد و بی‌انگیزه نخواهد توانست تحقق بخش اهداف سازمان باشد. منابع انسانی در هر سازمان می‌تواند به شکلهای مختلفی باشد. اگر تواناییهای منابع انسانی، ساختارمند نگهداری و کنترل نشود، ممکن است از بین بروند و در نتیجه سازمان مجبور می‌شود متحمل خسارات هزینه‌های آموزش دوباره یا هزینه‌های جایگزینی شود تا دوباره تواناییهای گذشته نیروی انسانی خود را به دست آورد.

از جمله عواملی که بر اعتماد عمومی بر ناجا و روابط تعاملی آن خدشه وارد می‌سازد، بروز جرائم در میان کارکنان ناجا است بویژه که این نوع جرائم در ارتباط مستقیم با مردم صورت

گیرد؛ در این صورت کارکنان ناجا به جای افراد امین برای مردم به منزله عوامل ظلم در نظر ایشان تلقی می‌شوند. نیروی انسانی در هر سازمان، مهمترین عنصر در پیشبرد اهداف آن سازمان هستند. سازمان نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران از این قاعده مستثنا نیست. رسیدن به اهداف متعالی این سازمان و اجرای وظایف و مسئولیتهای مهمی که طبق قانون بر عهده آنان گذاشته شده نیز به داشتن کارکنانی مؤمن و متعهد و به دور از آلودگی به ارتکاب جرم و تخلف وابسته است؛ از این رو صیانت از کارکنان نیروی انتظامی به عنوان امری مهم و هدفی راهبردی می‌باید مورد توجه مسئولان این سازمان قرار گیرد. صیانت از کارکنان ناجا و پیشگیری از جرائم و تخلفات آنان مستلزم اتخاذ تدابیر و راهکارهای عقلایی، کارآمد و مناسب در این زمینه است.

۸-۴-۶. تکلیف‌گرایی، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی

تکلیف‌گرایی به معنای انجام دادن وظیفه و تکلیف دینی است که در سه مرحله «تشخیص تکلیف»، «انگیزه الهی در تکلیف» و «عمل به تکلیف» عملی می‌شود. مسئولیت‌پذیری نیز به این معناست که انسان مسئولیتی را که به او سپرده می‌شود، حقیقتاً قبول کرده باشد و پیامدهای ناشی از آن مسئولیت را بپذیرد. منظور از تکلیف‌گرایی و مسئولیت‌پذیری در سازمان آمادگی پذیرش مسئولیت‌های حساس و مهم، وظیفه‌شناسی و پاسخگو بودن در برابر وظایف و تکلیف‌های سازمانی است. آمادگی پذیرش مسئولیت و مقام به رشدی مخصوص به خود نیاز دارد؛ یعنی باید فرد، لیاقت و شایستگی برای نگهداری و بهره‌برداری از امکانات و سرمایه‌هایی را داشته باشد که در اختیارش قرار می‌گیرد. بنابراین، پست‌های کلیدی را باید به کسانی واگذار کرد که افزون بر شرایط دیگر از رشد مخصوص به آن مسئولیت نیز بهره مند باشند.

حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) نیز در بیان تکلیف‌گرایی می‌فرمایند:

"شکی نیست که خدای متعال به حسب عمل ملتها به آنها پاداش و جزا می‌دهد. کسی که برای تکلیف عمل می‌کند، دچار تردید و تزلزل نمی‌شود؛ ترسیده و خسته نمی‌شود؛ از راه بر نمی‌گردد و مصلحت‌اندیشی‌های شخصی، تعیین کننده راه او و جهتگیری او نمی‌شود" (بیانات در دیدار اқشار مختلف مردم، ۱۳۶۸/۰۴/۱۸).

وظیفه‌شناسی و پاسخگو بودن در برابر وظایف و تکالیف سازمانی از ویژگیهای پلیس اسلامی است. اگر پاسخگویی را در یک تعبیر عام، «مسئولیت‌پذیری» بنامیم در واقع نوعی کارنامه خوانی است که هم دانش‌آموز و هم والدینش در پایان سال تحصیلی آن را می‌خوانند؛ هم‌چنین، نقاط قوت و ضعف خود را می‌شناسند. تکلیف‌گرایی و مسئولیت‌پذیری در هر حرفه‌ای اهمیت ویژه‌ای دارد و سپردن مسئولیت به افرادی که از این ویژگی برخوردارند، سبب کارآمدی و دستیابی به پیشرفت می‌شود.

۸-۴-۷. تقویت روحیه جهادی و انقلابی کارکنان

روحیه جهادی و انقلابی، مقوله‌ای است همزاد انقلاب اسلامی که آثار آن در مراحل مختلفی از انقلاب اسلامی همواره ظهور و بروز پیدا کرده است. بهره‌مندی از کارکنان با روحیه جهادی و انقلابی ضمن افزایش پایداری به ارزشهای اسلامی و انقلابی روحیه فسادستیزی، پایداری به آرمانها را تقویت می‌بخشد و موجب بسط و گسترش عدالت در سازمان می‌شود؛ بنابراین با تعمیق باورهای دینی و ارتقای بنیانهای معرفتی کارکنان و تلاش در ایجاد و ارتقای تفکر جهادی و نهادینه کردن این تفکر بین کارکنان و برجسته‌سازی و الگوگیری از فرماندهان و مدیران و کارکنان شایسته با روحیه جهادی، می‌توان آینده‌ای روشن برای سازمان از حیث سلامت اداری متصور شد.

۸-۴-۸. مجاهدت، مبارزه و ایستادگی

تحقق عدالت نیازمند ثابت قدمی در مسیر حق است؛ چرا که در این مسیر موانع و مشکلات فراوانی وجود دارد که دستیابی به عدالت را دور و غیرممکن جلوه می‌کند؛ این امر موجب تضعیف اراده و انگیزه عدالت‌خواهان خواهد شد؛ به همین دلیل رهبر معظم انقلاب اسلامی تأکید می‌کنند: «اجرای عدالت یک روح غنی، یک اراده قوی و یک قدم ثابت لازم دارد» (۸۷/۴/۲۶). در این مسیر «ما به عنوان شیعه باید این درس را به یاد داشته باشیم که عدالت قابل اغماض و قابل معامله نیست و هیچ یک از مصالح گوناگون - نه مصالح فردی و نه مصالح حکومت و کشور اسلامی - نمی‌تواند با عدالت معامله شود» (۸۲/۸/۲۳). از نگاه رهبری «با زبان نصیحت، عدالت در هیچ نقطه عالم مستقر نمی‌شود» (۸۱/۷/۳۰)؛ لذاست که باید برای تحقق آن مبارزه و مجاهدت، و خود را به ابزارهای قدرت مجهز کرد؛ همین امر یکی از ضرورتهای تشکیل حکومت اسلامی است؛ چرا که در جهانی که قدرت و زور در اختیار ظالمان و زیاده‌خواهان است، عدالت‌خواهان اگر صاحب قدرت در قالب حکومتی مستقل و مقتدر نباشند، تلاش برای تحقق عدالت به ثمر نخواهد رسید.

جوانان مؤمن امروز باید با توجه به این رهنمودها در مقام خودسازی انقلابی برآیند تا بتوانند در جریان عظیم انقلاب اسلامی نقش‌آفرین باشند. طبیعی است که دستیابی به شجاعت، سواد، تدین، ابتکار و ... نیازمند مراقبت و ممارست است و یکشنبه به دست نمی‌آید؛ اما ملاحظه اصلی این است که با تعیین این شاخصها جهتگیریها برای جوان مؤمن آشکار شده است و دیگر بهانه ندانستن موجه نخواهد بود. آنچه باقی مانده تمرین و تربیت اراده و همت است تا حرکت در مسیر آغاز شود.

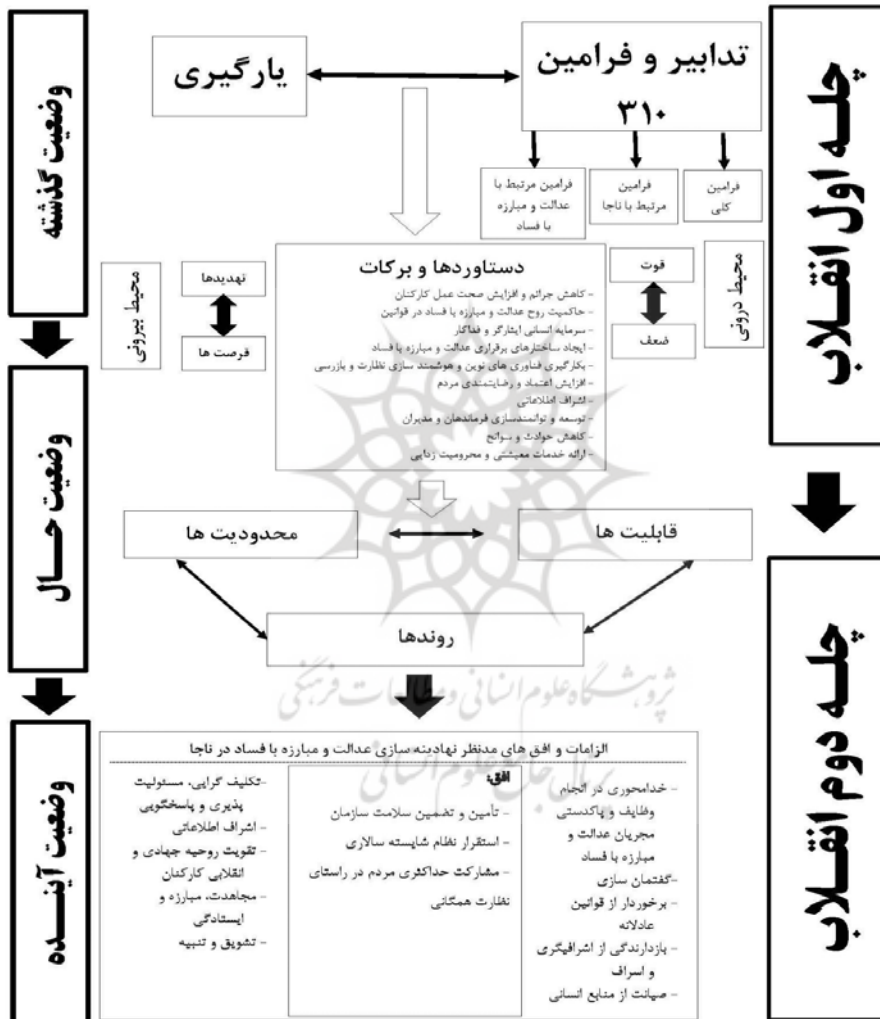
تشویق و تنبیه یکی از ابزارهای مؤثر برای مدیریت منابع انسانی در رسیدن به اهداف سازمانی است. احترام متقابل به کارکنان، اعمال اصل ترقی تشویق و تنبیه بهنگام و عادلانه، حفظ و ارتقای ارتباط روحی و روانی با کارکنان، حفظ و ارتقای انگیزه و علاقه در نیروها، بهره‌گیری از سامانه تنبیه و پاداش بموقع و مناسب، تشویق نیروهایی که کارهای فوق‌العاده انجام داده‌اند؛ تقدیر و تشکر از عملکرد مطلوب کارکنان در مأموریتها، تقویت هویت سازمانی و باور فردی درون سازمانی، تکریم و کرامت عملی کارکنان و مدیران، تنبیه افراد خاطی و بدون انگیزه و آلوده، تنبیه و تعقیب بهنگام متخلفان احتمالی در بدنه سازمان، حمایت از نیروها، حمایت و حفاظت از کارکنان صادق و عامل به مأموریت در صحنه، می‌تواند به توسعه عدالت در سازمان، احساس عدالت و مبارزه عملی با فساد کمک کند و انگیزه کارکنان سالم را برای خدمت صادقانه ارتقا بخشد و موجب بازدارندگی در برابر کارکنان متخلف باشد. مقام معظم رهبری در فرمان ۸ ماده‌ای که در ۱۰ اردیبهشت ماه ۱۳۸۰ در زمینه مبارزه همه‌جانبه و سازمان‌یافته با مفاسد مالی و اقتصادی، خطاب به سران قوا صادر کردند درباره برخورد عادلانه و تشویق صالحان می‌فرمایند:

"ضربه عدالت باید قاطع، ولی در عین حال دقیق و ظریف باشد. متهم کردن بیگناهان یا معامله یکسان میان خیانت و اشتباه یا یکسان گرفتن گناهان کوچک با گناهان بزرگ جایز نیست. مدیران درستکار و صالح و خدمتگزار، که بیگمان، اکثریت کارگزاران در قوای سه‌گانه کشور را تشکیل می‌دهند، نباید مورد سوء ظن و در معرض اهانت قرار گیرند و یا احساس ناامنی کنند. چه نیکو است که تشویق صالحان و خدمتگزاران نیز در کنار مقابله با فساد و مفسد، وظیفه‌ای مهم شناخته شود."

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۹. الگوی نهایی پژوهش

با توجه به یافته‌های تحقیق که بر اساس تحلیل محتوای فرمانها و تدابیر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و مصاحبه با خبرگان و متخصصان درون و برون سازمانی به دست آمد، الگوی نهایی تحقیق به این شرح است:

نمودار (۲): الگوی نهایی عدالت و مبارزه با فساد در ناجا

الزامات و اتفی های مدنظر نهادهای سازای عدالت و مبارزه با فساد در ناجا		
<ul style="list-style-type: none"> - تکلیف گرایی، مسئولیت پذیری و پاسخگویی - اشراف اطلاعاتی - تقویت روحیه جهادی و انقلابی کارکنان - مجاهدت، مبارزه و ایستادگی - تشویق و تنبیه 	<p>القیه</p> <ul style="list-style-type: none"> - تأمین و تضمین سلامت سازمان - استقرار نظام شایسته سالاری - مشارکت حداکثری مردم در راستای نظارت همگانی 	<ul style="list-style-type: none"> - خدامحوری در انجام وظایف و پاکدستی - مجریان عدالت و مبارزه با فساد - گفتمان سازی - برخوردار از قوانین عادلانه - بازدارندگی از اشرافیگری و اسراف - صیانت از منابع انسانی

این الگو وضعیت عدالت و مبارزه با فساد را در سه وضعیت گذشته، حال و آینده در قالب چله اول و چله دوم انقلاب به تصویر کشیده است. در این الگو بر اساس یارگیری از متخصصان و خبرگان، تمام فرامین و تدابیر رهبری در قالب ۳۱۰ فرمان جمع‌آوری شد و با در نظر گرفتن نقاط قوت، ضعف، تهدیدها و فرصتها دستاوردها و برکات عدالت و مبارزه با فساد در چهل سال اول انقلاب بدست آمد و با بررسی قابلیت‌ها، محدودیت‌ها و روندها در وضعیت حال افقهای تأمین سلامت سازمان، استقرار نظام شایسته‌سالاری و مشارکت حداکثری مردم در راستای نظارت همگانی مشخص و الزامات لازم برای رسیدن به افقها ترسیم شد.

۱۰. نتیجه‌گیری

در میان ملت‌هایی که انقلاب کرده‌اند، کمتر دیده شده است که توانسته باشند کار را به نهایت برسانند و آرمانهای انقلابی را حفظ کنند؛ اما انقلاب بزرگ ملت ایران بزرگترین و مردمی‌ترین انقلاب عصر جدید است که وارد دومین مرحله خودسازی، جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی شده است. انقلاب اسلامی ایران درحالی‌چهلیمین سالگرد پیروزی خود را جشن می‌گیرد و قدم به دهه پنجم حیات خود می‌گذارد که همیشه سربلند بوده است. در چنین زمانی رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) با صدور «بیانیه گام دوم انقلاب» برای ادامه این راه روشن به تبیین دستاوردهای چهار دهه گذشته پرداخته و توصیه‌هایی اساسی خطاب به ملت ایران بویژه جوانان بیان کرده‌اند که تمام ملت ایران باید آنها را نصب‌العین خود قرار دهند و به آنها جامه عمل ببوشانند تا انقلاب به آرمان بزرگش، که ایجاد تمدن نوین اسلامی و آمادگی برای طلوع خورشید ولایت عظمی (ارواح‌انفاده) است، نزدیک شود. در میان توصیه‌های هفتگانه کلیدی رهبری به جوانان در بیانیه گام دوم، چهارمین محور به «عدالت و مبارزه با فساد» اختصاص دارد. مبتنی بر این بند، این دو لازم و ملزوم یکدیگرند. فساد اقتصادی، اخلاقی و سیاسی، توده چرکین کشورها و نظامها و اگر در بدنه حکومتها عارض شود، زلزله‌ای ویرانگر و ضربه‌زننده به مشروعیت آنها است و این برای نظامی چون جمهوری اسلامی، که نیازمند مشروعیتی فراتر از مشروعیت‌های مرسوم و مبنایی‌تر از مقبولیت اجتماعی است، بسیار جدی‌تر و بنیانی‌تر از دیگر نظامها است. معظم‌له یادآوری می‌کنند که عدالت در صدر هدفهای اولیه همه بعثت‌های الهی است و در جمهوری اسلامی نیز دارای همان شأن و جایگاه است؛ این، کلمه‌ای مقدس در همه زمانها و سرزمینها است و به صورت کامل، جز در حکومت حضرت ولی عصر (ارواح‌انفاده) میسر نخواهد شد ولی به صورت نسبی، همه جا و همه وقت ممکن و فریضه‌ای بر عهده حاکمان و قدرتمندان است. یکی از آرمانهای انقلاب

اسلامی مبارزه با فساد و برقراری عدالت است. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، مسئله مبارزه با فساد و تحقق عدالت در صدر مطالبات امام راحل و رهبر معظم انقلاب بوده و هست. از نگاه ایشان تحقق عدالت با مبارزه با فساد، پیوسته امکانپذیر است. در بیانیه گام دوم، که سند مبنای الگوی پیشرفت ما در افق چله دوم انقلاب اسلامی است نیز این امر مورد تأکید قرار گرفته است و در چهارمین مأموریت و توصیه راهبردی، که مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب فرموده‌اند، "عدالت و مبارزه با فساد" است. البته در تمام سالهای بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در ناجا اقدامات گسترده‌ای در دوره‌های مختلف، همان گونه که در سیر تحول چله اول انقلاب اشاره شد، توسط مسئولان در بخشهای مختلف برای تحقق عدالت و مبارزه با فساد انجام گرفته است که به برکات و دستاوردهای اقدامات اشاره شد؛ این اقدامات در واقع سرمایه‌ای است برای ادامه راه. در هر حال به تاسی از بیانیه گام دوم انقلاب، مسئله عدالت و مبارزه با فساد باید به صورت کامل و جدی مورد توجه قرار گیرد و مبارزه‌ای همه‌جانبه، هوشمندانه، عالمانه، مستمر و مجاهدانه در این راستا در دستور کار سازمان قرار گیرد. در این راستا مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) می‌فرمایند: "بدون نقشه جامع، دچار سردرگمی خواهیم شد؛ هم‌چنانکه در طول این سی سال به حرکت‌های هفت و هشتی، بی هدف و زیگزاک مبتلا بودیم و به این در و آن در زدیم؛ این به خاطر این است که یک نقشه جامع وجود نداشته است (بیانات در نخستین نشست اندیشه‌های راهبردی ۱۰/۹/۸۹)". "تا چشم‌انداز را برای خود تعریف نکنیم، هیچ کار درستی صورت نخواهد گرفت؛ همه‌اش روزمرگی است. بعد از آنکه تعریف کردیم، اگر برنامه‌ریزی نکنیم، کار بی‌برنامه به سامان نخواهد رسید. بعد از آنکه برنامه‌ریزی کردیم، اگر همت نکنیم؛ حرکت نکنیم؛ ذهن، عضلات و جسم خود را به تعب نیندازیم و راه نیفتیم به مقصد نخواهیم رسید (بیانات در دیدار دانشجویان و اساتید دانشگاه های همدان ۱۷/۴/۸۳)".

مطالبات و تدابیر رهبری، منشور حرکت ناجا در ارتقای سلامت و مقابله با فساد است. از دید مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) ناجا امروز نهادی انقلابی، چهره نظام، مدار امنیت و نظم است و هیچ وقت مقبولیتی به قدر امروز در میان مردم نداشته است به گونه‌ای که جهتگیری آن باید تعالی و ترقی روز به روز با حفظ ارزشها، قدرت، عزت و اقتدار و ارتقای روحیه خدمت در چارچوب ارزشهای اسلامی و قرآنی باشد. ناجا باید سالم، امین، مردمدار و دلسوز باشد. پارسایی و پاکدامنی در همه جای این نیرو مشاهده شود و تلاش کند تا با امانت، سلامت و صداقت اخلاقی عملی، اطمینان و اعتماد در دل یکایک شهروندان ایجاد کند. مردم باید نیروی انتظامی را از خود بدانند.

۱۱. پیشنهادهای کاربردی

- برای تداوم حرکت هدفمند و موفقیت آمیز عدالت و مبارزه با فساد در ناجا پیشنهاد می‌گردد:
- الزامات و توصیه‌ها در تنظیم برنامه پنجساله سازمان مورد توجه متولیان قرار گیرد.
 - نشستهای علمی متشکل از خبرگان و متخصصان جهت نقد و بررسی سند عدالت و مبارزه با فساد در سازمان برگزار گردد.
 - رهنمودهای مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در راستای تقویت برنامه‌های توسعه عدالت و مبارزه با فساد اجرایی گردد.
 - آگاهی کارکنان نسبت به اهمیت عدالت و مبارزه با فساد در راستای نهادینه‌سازی فسادستیزی افزایش یابد.

۱۲. سپاسگزاری

پژوهشگران از همفکری و مساعدت اساتید و خبرگان درون و برون سازمانی که در تدوین این مقاله یاری رسانده‌اند قدردانی می‌نمایند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

- الماسی، مجید و فاطمی، سید محمد حسین (۱۳۹۷)، پیشگیری و مبارزه با فساد ۱، فراتحلیل کیفی مطالعات فساد (مقالات فارسی)، با اظهار نظر راضیه امامی میبیدی و نظارت علمی سید محمد هادی سبحانیان و محمد قاسمی، تهران: معاونت پژوهشهای اقتصادی، دفتر مطالعات اقتصاد بخش عمومی (گروه مدیریت و تشکیلات).
- بیانیه گام دوم انقلاب (۱۳۹۷)، تهران: انقلاب اسلامی.
- جعفری، انوش و شریف نیا، محمد حسن (۱۳۹۴)، راهکارهای مبارزه با فساد اداری در جمهوری اسلامی ایران، کنفرانس ملی چهارسوی علوم انسانی.
- راسل، برتراند (۱۳۴۱)، اخلاق و سیاست در جامعه، ترجمه محمود حیدریان، تهران: بابک.
- طباطبایی، سید محمد حسین (۱۳۶۳)، المیزان، ترجمه سید محمد باقر موسوی همدانی، قم: بنیاد علمی فرهنگی علامه طباطبایی.
- قدسی، محمد (۱۳۷۹)، نظام اداری سالم شرط توسعه لازم در ارتقای سلامت نظام اداری، مجموعه مقالات همایش توسعه نظام اداری، تهران: مرکز آموزش مدیریت دولتی.
- جلالی بارنجی، محمدرضا و متقی، ابراهیم (۱۳۹۵)، روسیه نمونه یک نظام کلیوکراتیک، فصلنامه مطالعات منافع ملی، ۲ (۶)، ص ۹۵-۱۱۸.
- طریحی، فخرالدین بن محمد (۱۳۶۲)، مجمع البحرين، ج ۷، تهران: مرتضوی.
- فوادیان دامغانی، رمضان (۱۳۸۲)، سیمای عدالت در قرآن و حدیث، تهران: لوح محفوظ.
- کرونی، حسین (۱۳۹۷)، فساد اداری از منظر سیاست جنایی عوام گرایانه در نظام حقوقی ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید اشرفی اصفهانی.
- کوتنیاک ایوکوویچ، سانیا (۱۳۹۲)، سقوط مجریان قانون، ترجمه ابوالفضل محمدی، تهران: ایمان.
- متحدیان، رحیم (۱۳۹۰)، دوره آموزشی ارتقای سلامت اداری و مبارزه با فساد، تهران: فرآزما پردازش.
- مطهری، مرتضی (۱۳۹۰)، عدل الهی، چ دوم، تهران: انتشارات صدرا.

- معین، محمد (۱۳۶۲)، فرهنگ فارسی معین، ج ۲، تهران: مؤسسه امیرکبیر.

- منصورنژاد، محمد (۱۳۸۴)، بررسی تأثیر فساد اداری بر امنیت اجتماعی، مجله توسعه مدیریت، ۶۶، ص ۷-۱۹.

- یوسفیان، نعمت الله (۱۳۹۳)، منشور پلیس مسلمان، قم: انتشارات زمزم هدایت.

شعبه پژوهش‌های علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شروېشگاه علوم انساني و مطالعات فرهنگي
پرتال جامع علوم انساني